

GLEDALIŠČE CELJE 夾

VEČ

NI

Nava Semel
VECNI OTROK

MALI
ODER

OT
ROK

**Slovensko ljudsko
gledališče Celje**

upravnica
MAG. TINA KOSI

svetovalec upravnice
DR. BORUT SMREKAR
dramaturginji
TATJANA DOMA
ALJA PREDAN

lektor
JOŽE VOLK

tehnični vodja
MIHA PEPERKO

vodja programa
JERNEJA VOLFAND

telefon
+386 (0)3 4264 214

telefaks
+386 (0)3 4264 206

e-naslov
jerneja.volfand@slg-ce.si

vodja marketinga
in odnosov z javnostmi
MAG. BARBARA PETROVIČ

telefon
+386 (0)3 4264 205
+386 (0)51 651 821

e-naslov
barbara.petrovic@slg-ce.si

strokovna
administrativna delavka
URŠKA VOUK

telefon
+386 (0)31 670 957

e-naslov
urska.vouk@slg-ce.si

blagajna

informatorka-organizatorka
URŠKA ZIMŠEK

strokovna
administrativna delavka
JERICA VITEZ

telefon
+386 (0)3 4264 208

e-naslov
blagajna@slg-ce.si

Blagajna je odprta
vsak delavnik od 9.00 do 12.00
in od 15.00 do 18.00 ter
uro pred začetkom predstav.

tajništvo

vodja uprave
LEA TOMAN

telefon
+386 (0)3 4264 202

telefaks
+386 (0)3 4264 220

centrala
+386 (0)3 4264 200

e-naslov
tajnistvo@slg-ce.si

Ustanovitelj Slovenskega
ljudskega gledališča Celje
je Mestna občina Celje.

Program gledališča finančno
omogoča Ministrstvo za kulturo
Republike Slovenije.

svet Gledališča Celje
MAG. ALENKA OBRUL
ZLATKA ŠOŠTERIČ
ERIK SAFRAN (predsednik)
PRIMOŽ POGELŠEK
(namestnik predsednika)
MANJA VADLA

strokovni svet Gledališča Celje
SIMON MLAKAR (predsednik)
MAG. MILENA ČEKO PUNGARTNIK
MOJCA MAJCEN
DR. ANTON ŠEPETAVC
UROŠ GORJANC
ANDREJ MURENC

www.slg-ce.si

Gledališče Celje

sezona 2019/20

VSEBINA

- 04** Zasedba
- 09** Pogovor z režiserjem Yonatanom Esterkinom
(NE)SPREJEMANJE DRUGAČNOSTI
- 14** Tina Kosi
NAVA SEMEL IN VEČNI OTROK
- 20** Valerija Bužan
TAKI LJUDJE SO BILI, SO IN BODO
- 33** Dramsko besedilo
NAVA SEMEL: VEČNI OTROK
- 46** Prvič v Gledališču Celje
- 50** Pripravljamo
- 52** Zasedba in vsebina predstave v angleščini

Nava Semel

VEČNI OTROK

הילד מאחורי העיניים

MALI
ODER

monodrama

prva slovenska uprizoritev

angleška premiera
7. septembra 2019

slovenska premiera
13. septembra 2019

prevajalka
ALJA PREDAN

režiser, scenograf, kostumograf
YONATAN ESTERKIN

dramaturginja
TINA KOSI

avtor glasbe
ANŽE ČATER

avtor videa in animacije
ROK PREDIN

lektor
JOŽE VOLK

lektor za angleški jezik
NOAH CHARNEY

oblikovalca svetlobe
YONATAN ESTERKIN
UROŠ GORJANC

oblikovalec videoprojekcije
UROŠ GORJANC

vodja predstave
ANŽE ČATER

lučni mojster in vodja videoprojekcije
UROŠ GORJANC

tonski mojster
DRAGO RADAKOVIČ

dežurni tehnik
DAVID VITEZ

igra

Maya
MANCA OGOREVC

V predstavi je uporabljena tudi glasba:

El male rachamin (posmrtna židovska molitev),
Hava nagila (ljudska židovska pesem),
Yalduti hashniya (Matti Caspi, Ehud Manor),
Fool on the Hill (The Beatles),
Instant Karma (John Lennon),
Sancta Maria (Johannes Schweitzer).

Pesmi *Instant karma* in *Sancta Maria*
poje Komorna vokalna zasedba Gimnazije
Celje – Center.

oblikovalki maske
MARJANA SUMRAK
ANDREJA VESELAK PAVLIČ

garderoberki
MELITA TROJAR
MOJCA PANIČ

rekviziterka
MANJA VADLA

odrski mojster
GREGOR PRAH

Manca Ogorevc

6

GLEDALIŠČE CELJE

7

VEČNI OTROK

pogovor z režiserjem
Yonatanom Esterkinom

(NE) SPREJEMANJE DRUGAČNOSTI

Tina Kosi

Yonatan Esterkin je bil rojen leta 1981 v Izraelu. Študiral je politične znanosti in filozofijo, v magistrskem študiju se je osredotočil na gledališko režijo. Že petnajst let se posveča režiji, prevajanju, poučevanju in pisanju.

Kot mentor na akademiji si bil s svojimi študenti večkrat gost na festivalu Teden slovenske drame v Prešernovem gledališču Kranj. Kako je prišlo do tega sodelovanja?

To je zabavna zgodba. Ko sem bil pred leti v Berlinu na delavnicah v okviru festivala Theatertreffen, sem

spoznal slovenskega umetnika Janeza Janšo (Emila Hrvatina). Ob koncu delavnice so nam pripravili piknik. Do takrat o Sloveniji nisem vedel ničesar, razen da imate košarkarski klub Olimpija, ki vedno premaga naše. Nekaj let pred tem sem za eno od naših akademij prevedel dramo Matjaža Zupančiča *Hodnik* in to ime sem si zapomnil, saj nam Izraelcem zveni zelo smešno. Ko sem se potem v Berlinu pogovarjal z Janezom Janšo, mi je povedal, da je Zupančič pomemben avtor. Dal mi je njegov kontakt, da bi me povezal s festivalom Teden slovenske drame. Matjaž me je nato prijazno usmeril v Prešernovo gledališče Kranj. Mirjam Drnovšček in Marinka Poštrak sta mi povedali, da s predstavo, uprizorjeno

po slovenskem tekstu, lahko gostu-jemo na festivalu. Šel sem k dekanu akademije Michi Lewensonu, ki je bil izjemen človek, in mu predlagal, da bi s študenti naredil predstavo, s katero bi lahko gostovali v Sloveniji. Tako sem prvič prišel s študentsko produkcijo *Hodnika*. Bila je dobro sprejeta, naslednje leto smo bili na Tednu slovenske drame z Zupanči-čvo igro *Vladimir* in kasneje še z dra-mo Simone Semenič *5.fantkov.si*.

Kakšen je študij igre oziroma režije v Izraelu in iz katere metode izhajajo?

V Izraelu živi devet milijonov pre-bivalcev. Imamo sedem ali osem gle-daliških akademij, dve sta del univer-ze, na katerih je več študijskih smeri: režija, dramsko pisanje, scenografija... in po študiju prejmeš diplomu. Druge šole so igralske. Študentje v Izraelu morajo študij delno plačati, navadno se cene za fakultete, ki so delno sub-vencionirane s strani države, gibljejo med tri in pet tisoč evrov na šolsko leto. Študij traja tri leta. Vsako leto konča šolanje okoli sto petdeset mladih igralcev. Igralske šole so zelo kakovostne, pogosto bolj od akademij, ki sta del univerze. V Izraelu je običaj-no, da igralec kasneje postane režiser in nato direktor gledališča.

Študij poteka po različnih meto-dah, odvisno od mentorja. Šola skuša študente opremiti s kar največjim naborom znanj in veščin ter jim omo-goča, da delajo po različnih metodah. Šolske produkcije režirajo mentorji

ali zunanji režiserji, študentje režije pa delajo manjše projekte.

Kako politični položaj v Izraelu vpliva na kulturo, še posebej na gledališče?

To je zapleteno vprašanje. Gle-dališče v Izraelu je – bolj kot druge umetnostne zvrsti – mišljeno kot gledališče za vse, tako je bilo uteme-ljeno še pred ustanovitvijo formalne države. Ne dotika se le ozkega kroga intelektualcev ali peščice ljubiteljev gledališča, temveč vseh ljudi. Šte-vilo prodanih vstopnic za gledališke predstave je zelo visoko, v letu 2015 jih je bilo, denimo, prodanih 4,1 milijona. Najuspešnejše so uprizoritve, ki niso skrajne, ki sicer govorijo o političnem položaju, a ne do ekstrema. Najbolje se prodajajo komedije, ki se norčujejo iz določenih situacij, niso pa ostre poli-tične satire. Velike gledališke dvorane v Izraelu sprejmejo med devetsto in ti-soč obiskovalcev. Težko jih je napolniti in treba je narediti vse, da jih zasedeš, zato so repertoarji izraelskih gledališč bližje West Endu ali Broadwayu kot na primer repertoarjem nemških gle-dališč. Na sporedu je veliko muzikalov, deloma politične deloma zabavne komedije, predstave za otroke...

Kakšna je razlika med izraelskim in slo-venskim gledališčem?

Izrael kulturi namenja le 0,4 % bruto domačega proizvoda. To ni zato, ker bi bili revna država ali zaradi vzdrževanja vojske, temveč zaradi prioritet. Gledališča morajo

biti previdna pri porabi denarja in snovanju repertoarjev, saj morajo okoli 60 % sredstev zaslužiti na trgu. Večina gledališč ima igralce zaposle-ne za sezono. Nekateri so dolga leta zaposleni v istem gledališču, vendar jih direktor z lahkoto zamenja. Če igralec nekaj mesecev ne nastopa v nobeni predstavi, ga odpustijo.

Naša država postaja vse bolj desničarska in konzervativna. Zato je tudi gledališče konzervativnejše, manj izzivalno, manj je političnih tem. Z razvojem interneta in drugačnim na-činom življenja so pred gledališčem veliki izzivi.

Režiral si zelo različne žanre: resne dra-me, avtorski projekt v sodelovanju z ot-roki, komercialne komedije in muzikale. Kateri tip gledališča ti je najbližje?

Če bi lahko izbral sam, bi me naj-bolj zanimala klasična dela v sodobni režijski interpretaciji. Ker pa moram tudi preživeti, je dobro, da lahko delam različne stvari. Ko sem režiral Brucknerjevo *Bolezen mlados-ti*, sem se počutil bolj ustvarjalno in poglobljeno, kakor takrat, ko sem režiral *Nekateri so za vroče*. Toda tudi ta izkušnja je bila odlična, veliko smo se smejali. Bil je zabavno in duho-vito. Upam, da bom tudi v prihodnje režiral različne predstave.

Drama *Večni otrok* govori o materi, ki rodi otroka z Downovim sindromom. V preteklosti so bili ljudje z motnjami v duševnem razvoju umaknjeni na rob

družbe, daleč stran od urbanih sre-dišč. Zdaj posvečamo več pozornosti ozaveščanju okolice in ljudje so bolj odprti. Kaj se ti zdi posebej zanimivo v tej drami?

Igra je pomembna zaradi razloga, ki si ga navedla. Morda bo pripomo-gla k spremembam v svetu in ljudi nagovorila, da bodo soljudi iz motnja-mi v duševnem in telesnem razvoju lažje sprejemali. Gledališče ima to moč, da lahko opozori na razliko in občinstvo spodbudi k razmisleku in spreminjanju ustaljenih vzorcev v odnosu do drugačnih.

Sicer pa je vsaka monodrama velik izziv. V tej igri je pomembno tudi to, da najdemo ravnovesje med izraelsko in slovensko kulturo, saj se v njej marsikaj navezuje na našo tradicijo (žalovanje, obrezovanje...).

To je dramsko zanimiva igra, topla je in se človeka dotakne. Je pretresljiva, vendar prav nič solza-va pripoved trdne, a obenem ranljive in zaskrbljene ženske, ki se pogumno sooča s pastmi in radostmi, ki spre-menijo družinsko življenje po rojstvu otroka s posebnimi potrebami.

Navo Semel sem osebno poznal in ker je tako nenadoma umrla, je zame pomembno, da to uprizoritev posvetim tudi njenemu spominu. Bila je sočutna in topla oseba, z odprtimi rokami me je sprejela v svojo družino, ki je odtlej tudi moja družina.

Iz angleščine prevedla Tina Kosi.

Manca Ogorevc

12

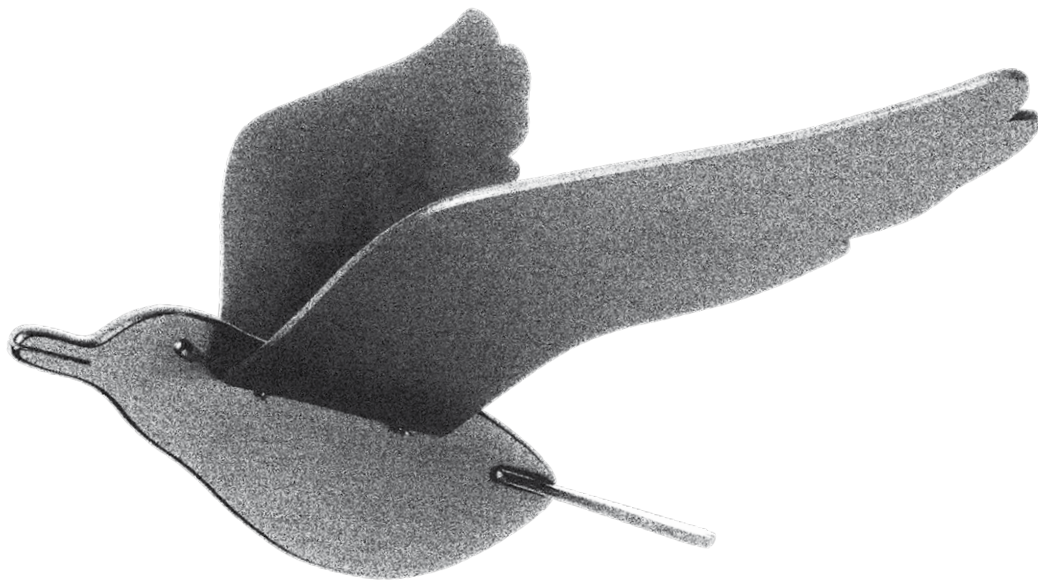
GLEDALIŠČE CELJE

13

VEČNI OTROK

NAVA SEMEL IN VEČNI OTROK

Tina Kosi

Izraelska pisateljica in dramatičarka Nava Semel je bila rojena v Jaffi – Tel Avivu leta 1954. Njena mati je bila ena redkih preživelih iz Auschwitza, njen oče je bil politik. Študirala je umetnostno zgodovino.

V večini svojih del se je ukvarjala s problematiko druge generacije otrok Judov, ki so preživeli holokavst

Odprto in naravnost govori o šoku matere, ki takoj po porodu izve za otrokovo prizadetost.

in ki so že bili rojeni v Izraelu, vendar se soočajo s problematiko lastne identitete in brazgotinami boleče preteklosti svojih staršev.

Napisala je več kot trideset romanov, dram, scenarijev in libretov za opero. Prevedla je celotni Brechtov opus v hebrejščino in številna dela drugih dramatikov. Delala je kot novinarka, kritičarka in kot televizijska, radijska ter glasbena producentka.

Za svoje delo je prejela več nagrad: izraelsko državno nagrado (Israeli Prime Minister's Award) za literaturo leta 1996, nagrado za pisateljico Mediterana (Woman Writers of Mediterranean Award) v Franciji leta 1994 in nagrado ženska leta za področje literature mesta Tel Aviv leta 2007.

Njena najpomembnejša dela so: *Stekleni klobuk* (1985), *Postati Gershona* (1990), ki je prejela judovsko

nacionalno književno nagrado (National Jewish Book Award) v ZDA. Njen najpomembnejši roman *In podgana se je smejala* je bil v Izraelu objavljen leta 2001 in je preveden v številne jezike. Po njem so uprizorili tudi opero in posneli film. Zadnja novela *Fanny & Gabriel* je bila objavljena, ko se je že borila z rakom. Takoj je postala prodajna uspešnica. Gre za historično epopejo, ki se dogaja med obema svetovnima vojnama 20. stoletja v Evropi, ZDA in Izraelu.

Drama *Večni otrok* govori o materi, ki je rodila sina Yotama z Downovim sindromom. Dogaja se na predvečer Yotamovega odhoda v posebno šolo. *Odprto in naravnost govori o šoku matere, ki takoj po porodu izve za otrokovo prizadetost.* Na življenjski, neposreden in empatičen način govori o odnosih v njihovi družini ter o odnosu okolice do ljudi z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Maya Carmel¹ je šestintridesetletna neuresničena slikarka. Poročena je z odvetnikom Davidom. Imata zdravo hčerko Talio. Kot mati odkrito spregovori tudi o lastnem zavračanju prizadetega otroka takoj po rojstvu in celo o upanju, da bo novorojenček umrl: »Prve tri dni me je kar naprej preganjala ena sama misel. Mogoče

¹ V izvirniku je protagonistki ime Michal. Zaradi boljše razumljivosti in lažjega pregibanja smo v uprizoritvi ime Michal zamenjali z imenom Maya, ki je hebrejsko in slovensko. (op. ur.)

se bo zgodil čudež in bo umrl – kar tako, sam od sebe. O smrti sem razmišljala kot o čudežu.« Maya se preizprašuje tudi o svoji krivdi, o stvareh, ki jih je v življenju naredila narobe in za katere plačuje na takšen način. David jo opogumi, da gre pogledat otroka, saj je kljub vsemu njen sin. Ko zagleda neboljenega dojenčka, se ji odpre srce in sprejme ga takšnega, kakršen je. Le v sanjah jo preganjajo more. Sanja, da ima zdravega otroka, ki se šele ob njenem klicu spremeni v otroka z Downovim sindromom.

Maya skuša svojega sina zaščititi pred strašnim in krutim zunanjim svetom. Težko ji je ob misli, da ga bo poslala v šolo, kjer ne bo nikogar od družine, da bi ga ščitil, saj še predobro ve, kako različni so lahko odzivi na njenega otroka. Pogosto so starši otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju do svojih otrok pretirano zaščitniški in lahko v tej skrbi in predanosti popolnoma pozabijo nase, na običajen način življenja in na morebitne sorojence.

Odzivi v njunih družinah so različni. Mayina babica Erika je stara in nepokretna, vendar takoj sprejme Yotamovo bolezen. Je človek, na katerega se Maya lahko zanese, je najtoplejša in najbolj pozitivna dramska oseba v *Večnem otroku*. Tudi Yotam ima z njo poseben odnos. Babica Erika žal ne dočaka pravnukovega odhoda v šolo. David se z Downovim sindrom spopada na drugačen način, najprej

mrzlično preiskuje vsa zdravniška dognanja, nato se umakne v tek in samotno. Njegovi starši ne morejo sprejeti dejstva, da imajo retardiranega vnuka, saj je zanje, ki uživajo pomemben status v družbi, to prava sramota. Maya prav tako odkrito opisuje odnos sosedov, prijateljev, znancev in otrok na ulici. Večina se iz zadrege ne zmore spontano obnašati ali pa se odloči, da je najlažje, da prekinejo osebnostne stike. Tudi ko želijo biti vljudni, postavljajo za Mayo boleča vprašanja kot npr.: »A tistega otroka boste poslali v šolo?« Maya si lahko v mislih zrecitira imena, s katerimi obkladajo njenega otroka: »...idiot, imbecil, bebec, omejenec, kreten, tepec, debil... sem kakšnega pozabila? Aja. Zmeraj tudi neizogiben evfemizem: 'posebni otrok'. Človeška domišljija nima meje. Samo tisti, ki prisegajo na spodobnost, mu rečejo 'tisti otrok'... Zdaj mi je tako ali tako že vseeno. Lahko

Mogoče se bo zgodil čudež in bo umrl – kar tako, sam od sebe. O smrti sem razmišljala kot o čudežu.

s prstom pokažete nanj in rečete: 'Tamle je tisti Mayin mongoloid.'« Skozi težke življenjske preizkušnje se Maya razvija, sprejema drugačnost, postaja močnejša osebnost. Z ironijo lahko pogleda na določene stvari in se zaveda, kaj je v življenju zares pomembno. Številni, ki so šli skozi

tovrstno izkušnjo in tudi Maya sama, priznavajo, da je takšen otrok obogatil njihova življenja, jim s svojo odprtostjo in čistostjo ter neposrednostjo pokazal pravo, iskreno ljubezen in jih naučil ceniti življenje na popolnoma drugačen način.

Vprašanje, ki ga odpira rojstvo otroka s posebnimi potrebami, je splošno družbeno, tudi politično vprašanje: kakšen je naš odnos do drugačnosti? Ali smo kot družba zreli, da drugačnost vključujemo ali jo marginaliziramo in si pred njo zatiskamo oči? Drugačnost je zmeraj povezana z manjšino, to pomeni, da je a priori ranljiva in nezaščitena. Zato sta družbena ozaveščenost in boj za pravice vseh manjšin (pa tudi za pravice žensk, ki sicer številčno nismo v manjšini, marsikdaj v družbi pa dejansko smo) nujna in trajna. Kajti vse prevečkrat smo (sploh v teh časih) priča, da se začenjajo že pred stoletjem pridobljene osnovne človeške pravice postavljati pod vprašaj.

Kar zadeva otroke z motnjami v duševnem razvoju oziroma sploh osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji, se končno oddaljujemo od segregacijskega modela in se približujemo skandinavskemu modelu, to je vse pogostejšemu vključevanju v življenje zdravih ljudi. Otroke že vpisujemo v navadne šole, kadar je to mogoče, saj le tako lahko dolgoročno odpravimo predsodke zdravih in stigmatiziranje drugačnih. Seveda pa še vedno obstajajo tudi posebne ustanove. Ena

takih je Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič v Dragi. Zdravstvena služba v Centru opravlja dela in naloge zdravstvenega varstva za osebe z zmerno, težjo in najtežjo motnjo v duševnem razvoju ter drugimi bolezenskimi stanji in motnjami

Vprašanje, ki ga odpira rojstvo otroka s posebnimi potrebami, je splošno družbeno, tudi politično vprašanje: kakšen je naš odnos do drugačnosti?

vedenja. Starostna struktura je v razponu od predšolskih otrok do starostnikov, ki so vključeni v različne (re)habilitacijske programe. Nekateri hodijo le v dnevno varstvo, drugi živijo v stanovanjskih skupnostih. Mladostniki se šolajo do šestindvajsetega leta. Program je prilagojen posameznikom. Ob študijskem obisku doma smo bili pozitivno presenečeni nad čudovito okolico, lepimi prostori, najbolj pa nad osebjem, ki izžareva toplino, vedrino in pozitivno energijo.

Tudi v gledališču si želimo ozaveščati občinstvo o določenih problemih, v pretekli sezoni denimo o rastočemu problemu demence v uprizoritvi *Oče*, razraščanju in krepitvi alternativne desnice in skrajnih desničarskih gibanj v Evropi v uprizoritvi *Alarmi!*. Skušamo premikati meje, brisati ignoranco in strahove... tudi v nas samih. Upajmo, da bomo tudi z *Večnim*

otrokom odstranili kakšen predsodek in pokazali, kakšno čustveno bogastvo in lepota se skrivata v otrocih z motnjami v duševnem razvoju.

Monodrama *Večni otrok* je doživela krstno uprizoritev leta 1987 v Izraelu, kjer so jo igrali zaporedoma enajst let in je imela več kot tisoč ponovitev. Sprva je BBC dramo posnel kot radijsko igro, sledile so ji še številne druge evropske radijske postaje. Prejela je nagrado Haifa za izvirno dramo leta (1988), nagrado za najboljšo predstavo leta Omanut La'am, ki jo podeljuje organizacija Umetnost za ljudi (1989), za najboljšo radijsko dramo v Avstriji leta 1996. Kot gledališko igro so jo uprizorili v Rimu (1990), New Yorku (1991), Los Angelesu (1997), Pragi (1997), Resiti v Romuniji (2005), Ankari (2005), Lodžu na Poljskem (2006), v Izraelu tudi v arabščini (2006), Bukarešti (2007), Amsterdamu (2012, 2019) in na Aljaski (2016).

Nava Semel se je v svojem pisanju večkrat ukvarjala s tistimi ljudmi, ki so potisnjeni na obrobje družbe. O drami *Večni otrok* je sama zapisala: »V pisanju se znova in znova vračam k otrokom. Gledam, kako opazujejo čudni in strašljivi svet odraslih, kako v njegovih grožnjah in temačnih straneh poskušajo najti smisel. Tudi odrasli opazujejo mlade, a pogosto ne opazijo njihove osamljenosti in občutka drugačnosti. V *Večnem otroku* izraelska mati motri svojega z Downovim sindromom prizadetega sina in ga skuša zaščititi pred

težavami in krutostjo, ki ga čakajo... Od leta 1986, zdaj je tega že več kot trideset let, je ta drama našla pot v srca mnogih ljudi v različnih državah in multikulturnih družbah. Človeški dotik, hlastna želja po prijaznosti in razumevanju – to so univerzalne teme. Tega sem se ponižno naučila.«

Viri

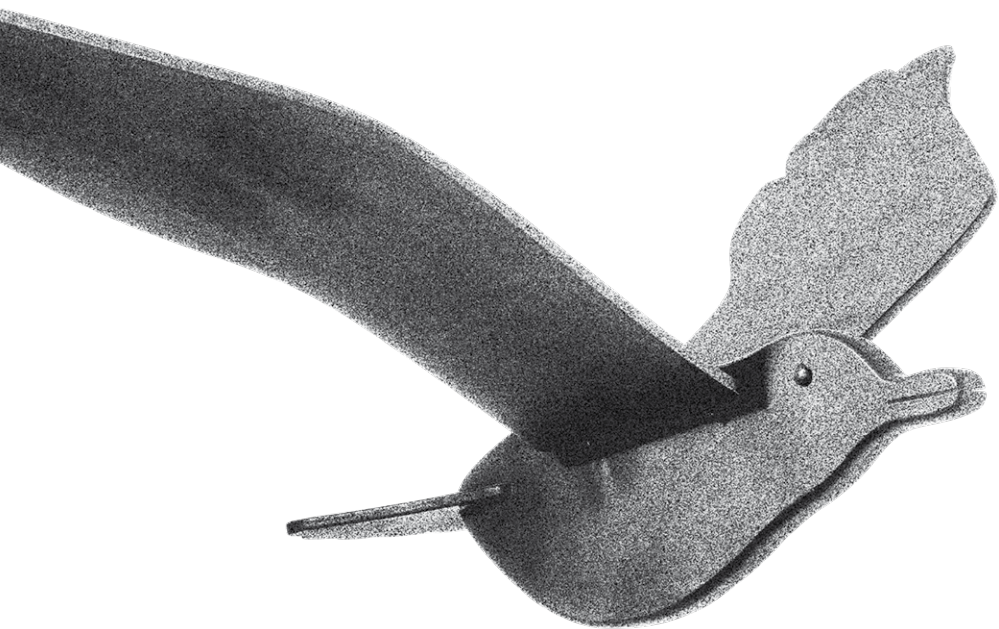
https://en.wikipedia.org/wiki/Nava_Semel
http://www.navasemel.com/en/?page_id=2
<https://www.navasemel.com/en/biography>
<http://www.navasemel.com/en/music-theater/the-child-behind-the-eyes>
<https://www.center-db.si/program/zdravstvena-sluzba-rehabilitacija/>

Manca Ogorevc

TAKI LJUDJE SO BILI, SO IN BODO

Valerija Bužan

Družina je v ožjem in širšem smislu še vedno osnovna družbena oblika, ki posamezniku nudi intimno varnost in zavetje. Enemu več, drugemu manj.

Razmere v družbi so se spremenile. Danes še bolj kot kdaj prej – kot zaželeni veljajo uspeh, lepota, biti moraš najboljši, najhitrejši. To pa je večkrat v nasprotju z eno od temeljnih potreb vsakega človeka, ki je najbolj izrazita prav v otroštvu: biti hoten, željen, sprejet ... In predvsem je to še težja naloga za družino z invalidnim članom.

Takšnim družinam moramo pomagati, da se ustrezno vključijo v okolje, in jim ob tem nuditi ustrezno podporo, ki jo potrebuje tako njihov invalidni član kot drugi družinski člani.

Težave, ki se lahko pojavijo že pred rojstvom, ob rojstvu ali v zgodnjem obdobju, so različne. Ko govorimo o Downovem sindromu, mislimo na kromosomsko nepravilnost, pri kateri ima 21. par kromosomov v človeški celici tri kromosome namesto dveh. Po raziskavah se na vsakih 600 do 700 rojstev rodi en otrok s to motnjo kromosomov. Med njimi so nekatere podobnosti, še več pa je različnosti, kot tudi sicer pri vsakem od nas.

Sprejemanje otrokove drugačnosti je proces, ki traja zelo dolgo, če ne kar vse življenje. Zato je v procesu sprejemanja tako zelo pomembna tudi ustrezna strokovna pomoč, saj prav zgodnja pomoč preprečuje, ali vsaj omili, nekatere kasnejše težave.

Hkrati naj bi se okrepila ponudba alternativnih rešitev, da naj bi imeli starši možnost izbire. Pomembno je, da se strokovnjaki, ki najprej pridejo v stik z družino, naučijo sporočati stanje otroka staršem na primeren način. Naučijo naj se vživljanja v njihovo čustvovanje in razumevanja

Pot sprejemanja otroka z motnjo v razvoju je dolgotrajen proces.

za stisko ter strah v teh prvih trenutkih srečevanja z drugačnostjo. Pot sprejemanja otroka z motnjo v razvoju ni nekaj, kar opravimo čez noč – je dolgotrajen proces, ki ga starši brez pomoči iz okolja nikoli ne zaključijo.

Zgodnje odkrivanje otrok s posebnimi potrebami, spremljanje njihovega razvoja in pravočasno vključevanje v njim ustrezne oblike usposabljanja pomembno vplivajo na celovit razvoj otrok. S tem so otroci zaščiteni pred dodatnimi razvojnimi težavami, staršem je omogočeno zgodnje svetovanje, strokovnim delavcem pa je omogočena strokovna pomoč pri obravnavanih otrocih. Pomembna je čimprejšnja natančna diagnoza, šele potem lahko naredimo plan najustreznejše pomoči. Pri tem je treba takoj vključiti tudi družino, v kateri otrok živi, in njihovo okolje. Ljudje različno reagiramo, življenjske razmere so različne. Nekateri zmorejo težave reševati enostavno, drugim

predstavlja ista težava velik napor. Eni najdejo veliko pomoči v svojih matičnih družinah ali okolici, drugi ostanejo sami. Ni pa samo novi družinski član tisti, ki potrebuje posebno pomoč in ima posebne potrebe, v manjši ali večji meri se pokažejo tudi pri sorojencih in starših. Ob sprejemanju te otrokove drugačnosti si lahko nekateri družinski člani pripišejo preveč odgovornosti, nekateri premalo, ene družine potrebujejo pomiritev, druge vznemirjenje.

Pomoč družini je sestavni del celostne obravnave otroka ali mladostnika. Ko se starša soočita s svojim otrokom z motnjo v duševnem razvoju, se v njiju prebudi arhetip matere in zdravnika. »Zdravnik« si prizadeva za ozdravitev, »mati« pa za to, da bi vzgojila otroka v samostojnega človeka. Obe želji ostaneta nezadovoljeni.

Različni avtorji proučujejo in razlagajo reakcije staršev oziroma družin, ki se jim rodi otrok z motnjo v duševnem razvoju. Nekateri govorijo o stopnjah sprejemanja, drugi o različnih odzivih in vedenjih staršev oziroma odnosu, ki ga starši zavzamejo do svojega otroka.

Vse te razlage se med seboj prekrivajo in dopolnjujejo. Najpogostejše se starši odzovejo z naslednjimi stopnjami sprejemanja:

- ¶ **šok**, ki se odraža v zmedenosti, dezorganizaciji, negaciji, iracionalnosti. Časovno je to obdobje različno dolgo;

- ¶ **reakcija**, ki se odraža skozi žalost, zaskrbljenost, agresijo, zanikanje in pojave krivde ter obrambnih mehanizmov;

- ¶ **adaptacija**, pri kateri se pojavlja realistična ocena, vprašanje, kaj je mogoče storiti, kako pomagati;

- ¶ **orientacija**, pri kateri se starši že organizirajo, iščejo pomoč in načrtujejo prihodnost.

Prehod iz enega obdobja v drugo je močno odvisen od odzivnosti oziroma doživljanja stresa celotne družine in posameznega člana. Doživetja stresa prej ali slej vplivajo na izbor ali zavračanje določenih življenjskih možnosti in na uresničitev ali opustitev določenih vedenjskih vzorcev. Včasih staršem ne uspe prenesti šoka na pravi način in otroka, takšnega kot je, ne sprejemajo. Odzovejo se napačno, da lahko preživijo.

Postavljena diagnoza zadovolji zdravnikove potrebe, za starše pa je to samo začetek. Tudi zato ima zanje, takoj ko mine šok, izjemen pomen ponujena pomoč – tako praktična pomoč kot čustvena podpora. Pri premagovanju razočaranja in vznemirjenosti staršev lahko najbolj pomagajo strokovnjaki, ki jih vodijo skozi celoten proces.

Pri tem gre za doživljanje življenjskega preobrata. Ko se oseba znajde na življenjski prelomnici, doživlja prav posebno bolečino. Enako velja tudi za družino kot celoto. Rojstvo otroka z motnjo v duševnem razvoju namreč

zahteva velik preobrat v načinu življenja, navadah, spremembo pravil in norm v celotni družini, ki izhajajo že iz same otrokove motnje in njegovih specifičnih potreb.

Družine se morajo naučiti drugačnega reagiranja na ta stres, iskati morajo poti za spremembo, za drugačno doživljanje te situacije, kar je izredno pomembno za prehod iz stopnje reakcije v adaptacijo in kasneje v orientacijo. Prehod ni proces, ki teče sam od sebe, temveč je izredno težaven in skoraj v vsakem primeru nujno zahteva strokovno pomoč. Pomembno je, kako se zna družina organizirati. Odzivi so lahko zelo skrajni – od popolne zaščite do želje, da se tak družinski član izrine iz družine. Vse dogajanje je prepleteno z močnimi občutki krivde, ki se še stopnjujejo z obtoževanjem in iskanjem krivca. Nadgradnja tega so še izredno močni občutki sramu, ki se predvsem kažejo

Ko se starša soočita s svojim otrokom z motnjo v duševnem razvoju, se v njiju prebudi arhetip matere in zdravnika.

v zapiranju družine pred zunanjim svetom. Rezultat vsega je lahko popolna socialna izolacija družine. Prisotnost teh procesov in njihovo intenzivnost je nujno obravnavati v vsaki družini posebej in ne smemo, niti nimamo pravice, posploševati.

Govorimo lahko o petih različnih vedenjih v družini:

- ¶ zanikanje stvarnosti: starši potujejo od strokovnjaka do strokovnjaka, ker z ugotovitvami nobenega niso zadovoljni. S tem, ko zanikajo pravilnost ugotovitev, zanikajo otrokovo motnjo. Včasih se oklenejo posamezne podrobne informacije, ki je ugodna, ne morejo pa sprejeti celotne ocene. Strokovnjaku, ki jim tako celoto želi prikazati, zamerijo, saj je to zanje prehudo breme;
- ¶ vdanost v usodo zaradi občutka nemoči: pasivizacija staršev, ki vodi v to, da starši ne poskrbijo za vse možne terapije in treninge, ki bi jih otrok potreboval;
- ¶ zahtevno agresivno vedenje: starši zahtevajo za svojega otroka vse mogoče. Tudi do terapevta imajo nemogoče zahteve. Vse to vodi v slabe odnose z okolico in se izolirajo. Otrok pa je prikrajšan za primerno čustveno ozračje, ki je pomembno za terapevtske uspehe;
- ¶ nekateri starši skušajo dokazati, da niso oni krivi za otrokovo motnjo tako, da so sami izredno uspešni. V svojem uspehu pa pozabljajo na potrebe svojega otroka z motnjo;
- ¶ drugi pretiravajo v izpolnjevanju vseh mogočih nasvetov, kar se razvije v pravo ritualizacijo terapevtskih, vzgojnih in drugih posegov.

Družini z otrokom z motnjo v duševnem razvoju je pogosto edini smisel

Manca Ogorevc

pomoč temu otroku, kar vse prevečkrat vodi v pretrganje vseh prijateljskih zvez, ki bi jih družina nujno potrebovala v krizi, ki jo doživlja, prijatelji se dostikrat odzovejo napačno. Podpora družine, prijateljev in okolja je zanje v tem obdobju ključna.

Na rojstvo otroka z motnjo v duševnem razvoju moramo gledati kot na enega kritičnih trenutkov v življenju matere. Obremenitve matere, predvsem psihofizične, se v družini, ki ima otroka z motnjo v duševnem razvoju, dodatno povečajo, saj je zaradi zdravstvenih težav potrebno dodatno obiskovanje različnih specialistov in terapevtov. Seveda so družine različne in skrb za otroka s posebnimi potrebami ponekod prevzame oba, tako mati kot oče. To je pravilna pot, ki omogoča funkcioniranje take družine. Kljub temu je še vedno prisotnih veliko patriarhalnih značilnosti slovenske družine, nadgrajenih s spremembami in dodatnimi obremenitvami, ki jih prinaša rojstvo otroka z motnjo v duševnem razvoju. Mati pogosto prevzame glavno skrb in breme za otroka. Razočaranja in pritiski jo lahko privedejo v položaj, da se obrača k otroku in se zapira vase. Na ta način nosi celotno breme reintegracije družine z otrokom z motnjo v duševnem razvoju. Skrajni rezultat tega je prava simbioza matere in otroka z motnjo. Mati najde smisel svojega življenja v absolutnem razdajanju otroku, pri tem pa ne zmore odnosa do ostalih otrok in moža.

S tem podzavestno prevzema nase tudi krivdo za otrokovo motnjo.

Take negativistične slike v družinah z otrokom z motnjo ne smemo posploševati, iz izkušenj pa vemo, da je še vse preveč prisotna.

Najpogostejši odzivi staršev so: šok, reakcija, adaptacija, orientacija.

Opisana situacija in reakcija matere sta izredno odvisni od tega, kako v takem položaju do otroka z motnjo in njegove matere (svoje žene) pristopa oče (mož). Vloga očeta in moža v veliki meri določa opisan odnos mati (žena) – otrok z motnjo. Družine, v katerih je skrb za otroka z motnjo v duševnem razvoju sorazmerno porazdeljena med očetom in materjo, so na pravi poti, da si dobro organizirajo življenje.

Negativistična slika take družine vse preveč izhaja iz tradicionalne slike naše slovenske družine. Vloga moža oziroma očeta kljub začetnemu šoku, ki ga povzroči dejstvo, da ima otroka z motnjo v duševnem razvoju, ostane vsaj navidezno nemotena, saj se od moškega pričakuje predvsem razumsko ravnanje. Na ta način oče ostaja ob strani in se umika z izgovorom dodatnih obveznosti, predvsem materialnih, ki jih povzroči rojstvo otroka z motnjo v duševnem razvoju. V začetku išče oče to v službi, obveznosti je vedno več, doma je vedno manj prisoten.

Njegov smisel ni več družina, temveč poklicno življenje.

Raziskave kažejo, da je rojstvo otroka z motnjo le povod za patologijo v družini, ne pa vzrok, saj pride do tega, da se začnejo krhati že tako krhke družinske vezi. Skrajna slika tega scenarija je mati, ki ji ostane samo otrok z motnjo, za katerega misli, da brez nje ne more in da lahko zanj skrbi le ona. Stvar gre lahko tako daleč, da mati pusti službo in tako postane tudi ekonomsko povsem odvisna od moža.

Glede vloge očeta pri vzgoji in varstvu otrok nehoti mislimo, da je njihov vpliv v primerjavi z materinim manj pomemben. Situacija se bo spreminjala, če bodo to tradicionalnost spreminjali strokovnjaki in vse svoje strokovno znanje usmerjali v maksimalno angažiranje očetov pri vzgoji otrok, še posebej otrok z motnjo v duševnem razvoju.

Na ta način lahko z mnogo manj bolečimi posledicami najdemo mesto v družini z otrokom z motnjo tudi za zdrave brate in sestre, ki so v vsakem primeru na račun otroka z motnjo prikrajšani. Pri tem gre predvsem za stopnjo prikrajšanosti, ki jo določa očetovo angažiranje in ne njegovo bežanje iz družine.

Oseb z motnjo v duševnem razvoju ni mogoče obravnavati izolirano od svojcev. Družina s takim otrokom variira v socialnih odnosih enako kot družina brez otroka z motnjo. Rojstvo takega otroka pomeni dodatno

obveznost in obremenitev. Dogaja se, da se v družinah pojavijo težave, ki pa so bile verjetno v njih prisotne že pred rojstvom otroka z motnjo v duševnem razvoju. Vez, ki je bila že tako krhka, se z rojstvom tako motenega otroka še bolj zrahlja in prizadene nekatere družinske člane do te mere, da se družinski odnosi porušijo.

Raziskave ne potrjujejo trditev o večji ogroženosti družine z otrokom z motnjo v duševnem razvoju. Pokazale so, da se v teh družinah pojavljajo nesporazumi, napetosti in celo ločitve. Po drugi strani pa se v enakem odstotku pojavijo primeri, ko je rojstvo otroka z motnjo v duševnem razvoju povzročilo večje zblizanje in trdnejšo partnersko povezanost. V takšni družini prihaja do zmanjšanja socialne interakcije, pojavljajo se notranji zadržki, ki družino delno ali v celoti socialno izolirajo. Posamezni člani družine morajo prevzemati naloge, ki jim jih нареkuje novonastala situacija, ko pride

Na rojstvo otroka z motnjo v duševnem razvoju moramo gledati kot na enega kritičnih trenutkov v življenju matere.

do prerazporejanja vlog znotraj družine. V nevarnosti je ravnotežje v družini in zato prihaja do obupnih poskusov ohranjanja tega. Zavedati se moramo, da nobena družina ne pričakuje, da se ji bo rodil prizadet otrok.

Zgodi se celo, da se družina za- pre vase in o kakršnemkoli vključevanju v ožje ali širše okolje ne moremo več govoriti. Taka situacija družini omogoča življenje s prepričanjem o normalnosti svojega otroka. V bistvu gre za pretvarjanje o normalnosti otroka, za samoizolacijo družine. To družino pripelje do oddaljevanja od okolja, prav tako se okolje distancira od nje.

Ob rojstvu otroka z motnjo v duševnem razvoju lahko prihaja do različnih oblik nereintegracije družine.

Imamo družine, ki jih kronično obvladuje bolečina in nikoli ne prerastejo fantazije o normalnosti svojega otroka. Tako stanje obvladuje njihovo življenje in nikakor ne najdejo izhoda. Prihaja do kratkotrajnega pobega iz tega kroga, vendar se družine znova in znova vračajo v bolečino in dezintegracijo. Kriza nastaja, ko spoznajo razliko v razvoju med njihovim otrokom in enako starim vrstnikom. Izkušnje potrjujejo to dejstvo, saj večkrat mislimo, da so to fantazijo starši že prešli, ko se vedno znova oprijemajo vsake besede, vsake možnosti različnih oblik alternativne medicine. Neuspešni poskusi njihovo bolečino samo še večajo.

Naslednja oblika družine je ta, ki jo kronični stres zlomi. Stres lahko prizadene kateregakoli člana družine, največkrat je to mati. Kronični stres v kombinaciji z depresijo lahko vodi k propadanju družine in razpadu zakona.

Prav tako pogosta oblika je tista, ko družina nima na razpolago dovolj informacij o motnji otroka in možnih ukrepanjih in pomoči. To vedenje ni nujno posledica pomanjkanja informacij, temveč je lahko nevrotska reakcija kot bežanje pred dejstvi.

Pogost pojem, ki ga uporabljamo pri obravnavi družin otroka z motnjo v duševnem razvoju, je »sprijaznjenje s takim otrokom«. Dejstva kažejo, da se družina s tem nikoli ne sprijazni, temveč se nauči živeti z otrokom z motnjo v duševnem razvoju. Vsi skupaj moramo doseči to, da ga sprejemamo takšnega, kot je.

Prav zaradi teh dejstev je že proces zgodnjega odkrivanja otrok z motnjo v duševnem razvoju in vključevanje družin s takim otrokom v proces strokovne obravnave izrednega pomena predvsem zato, ker družina sama tako potrebo izrazi največkrat prepozno, tako za otroka kot družino. Mnoge družine se lahko odprejo šele, ko dobijo ustrezno pomoč za ureditev

Oseb z motnjo v duševnem razvoju ni mogoče obravnavati izolirano od svojcev.

notranjih težav. Bistvo tega je dolžina poti, ki jo družina prehodi od rojstva otroka z motnjo v duševnem razvoju do trenutka, ko družina takega otroka in sebe s čim manjšimi občutki krivde, manjvrednosti in drugačnosti vključi

v okolje oziroma družbo (kot dejstvo, da se je to zgodilo prav njim). To pot lahko skrajša družba, ki se s svojimi človeškimi in strokovnimi potenciali taki družini približa in po potrebi tudi stopa vanjo. Proces sprejemanja oziroma učenja življenja z otrokom z motnjo v duševnem razvoju mora ne glede na stopnjo motnje nujno potekati na več nivojih – v družini, okolju in celotni družbi. Gre za sprejemanje in ne skrivanje dejstva, da so taki ljudje bili, so in bodo.

Ob uspešni inkluziji v družbo na vseh področjih bo veliko teh težav odpadlo ali bodo dobile nov pomen. Pomembna je podpora lokalne skupnosti, akcij, ki bodo osveščale družbo za podporo pri sprejemanju drugačnosti, tako posameznikov kot njihovih družin, kakor uveljavljanje interesov te skupine prebivalcev. Vedeti moramo, na koga vplivamo, kako sta v okolju in službi razdeljeni formalna in neformalna moč. Socialne in politične akcije so usmerjene v izboljšanje fizičnih in socialnih možnosti za otroke in družine.

Obravnava otrok z motnjo v duševnem razvoju in njihovih družin je dinamičen proces. Tudi ti otroci rastejo in se razvijajo. Prav tako so tem procesom podvržene tudi družine. Rast pomeni staranje, prehod iz enega življenjskega obdobja v drugega. Ta dinamičnost še povečuje kompleksnost obravnave te populacije. Pomanjkanje kompleksnosti obravnave je prisotno

predvsem na področju oblik in izvajalcev obravnave.

Izredno pomembno pri delu z osebami z motnjo je njihovo motiviranje in spodbujanje, da na svoj specifičen način izražajo svoje potrebe in želje. Prav tako jih moramo poznati in vse svoje moči usmeriti v odgo-varjanje na njihove izražene potrebe in želje. Nujna je možnost izbire.

Predstava, ki je pred vami, bo gotovo odpirala tančice vseh težav, s katerimi se srečujejo družine otrok s posebnimi potrebami. Je velik in pomemben korak k uspešnemu vključevanju vseh invalidov v družbo.

Dr. Valerija Bužan je specialistka klinične psihologije.

Manca Ogorevc

30

GLEDALIŠČE CELJE

31

VEČNI OTROK

Nava Semel

VEČNI OTROK

naslov izvirnika
הילד מאחורי העיניים

pozimi 1986

iz hebrejščine v angleščino prevedla
Miriam Schlesinger

naslov avtoriziranega angleškega prevoda
The Child Behind the Eyes

prevedla
Alja Predan
pozimi 2019

© Vse pravice pridržane.

Več kot en teden je že, odkar je umrla babica Erika. Trudim se, da ne bi štela dni. Res, da je nisem videla vsak dan, ampak vseeno, zmeraj je bila tam. Tako čudno je, še zdaj, ko si rečem, ja, seveda: konec je. Ne boš je več videla. Ampak še zmeraj jo čutim. Tako zelo si je želela, da bi ga videla, kako gre v šolo, pa ni dočakala. Nekdo tam zgoraj je zmešal štrene z urnikom. Ni predvidel okoliščin.

Danes naj bi šel v šolo. Naj bi šel ... Učiteljica bo z velikimi tiskanimi črkami napisala na tablo »Dobrodošli v prvem razredu«. Znaki, ki njemu ne bojo pomenili ničesar. Še nekaj časa bo trajalo, preden se bo naučil brat. Njegova obleka je pripravljena. Pa ne od včeraj; že dva dni. Šolska torba tudi. Vso noč nisem spala. Telo je hlepelo po spancu, ampak enostavno nisem mogla. David se je oprnil na drugo stran in oba sva se delala, da sbrva. Nazadnje je čisto po tiho vstal, da me ne bi zbudil. Po prstih. Oblekel je trenirko in šel teč.

Svetloba se tihotapi čez okensko polico kakor tat. Moje telo je v krču od vsega tega premetavanja po postelji. Slišim, kako Talia in on dihata v otroški sobi. On se sunkovito obrača. Včeraj je bil zelo vznemirjen, ampak zaspal je brez težav. Stvari sprejema tako naravno. Zaveda se, da bo od zdaj naprej v šoli in da verjetno ne bo lahko. Močno sem ga objela. Skoraj enako močno, kot sem pred štirimi leti objela Talio, ko sem jo poslala v šolo. Skoraj.

Slišim Davida, ki zunaj teče. Zmeraj je tak. Ko ga kaj skrbi, gre teč. Ko trpi, gre teč. Ko ga je strah, gre teč. Celo dan pred najino poroko je šel teč. Zdaj gre še en krog. Ne bo se ustavil. Tudi takrat pri bolnici, tudi takrat se ni ustavil. Kot stroj.

Niso mi dovolili iz postelje, ampak uspelo mi je pokukat skozi okno. Zdravnik in sestre

so bili v zadregi. Samo momljali so nekaj. Naenkrat sem skozi okno videla Davida, stekel je čez zelenico in začel krožiti okrog tiste ogromne stavbe. Za trenutek je zgledal kot obsedenec, potem pa je tempo upočasnil. Nisem mislila, da se bo vrnil, ampak takoj ko sem skozi okno spet zagledala njegove noge, sem vedela, da se je moje življenje spremenilo. Včeraj mi je rekel, da bo ves dan čakal pred šolskimi vrati, jaz pa njemu: »Jaz ne. Jaz bom ostala tukaj.«

Njuno dihanje v otroški sobi je tako mirno. Kmalu ga bom morala zbuditi, nežno ga bom stresla za rame in rekla: »Vstani, srček? Čas je. V šolo greš.«

Včeraj je prišla k meni ena od sosed in vprašala: »A tistega otroka boste poslali v šolo?« Ja, gospa Baum. Tistega otroka bom poslala v šolo. Ime mu je Yotam. Tisti otrok ima ime. Presenečeni? Vse druge izraze, ki jih uporabljajo, si lahko zrecitiram v spanju: idiot, imbecil, bebec, omejenec, kreten, tepec, debil, moron ... sem kakšnega pozabila? Aja. Zmeraj tudi neizogibni evfemizem: »poseben otrok«. Človeška domišljija nima meja. Samo tisti, ki prisegajo na spodobnost, mu rečejo: »tisti otrok«. Besede niso kužne, gospa Baum. Ko govorite o njem, lahko mirne duše uporabljate pogovorni jezik. Zdaj mi je tako ali tako že vseeno. Lahko s prstom pokažete nanj in rečete: »Tamle je tisti Michalin¹ mongoloid.«

Vseeno mi je bilo, kaj si bojo mislili ljudje. Rodila sem z groznim krikom. Bolečina me je raztrgala in jaz sem se ji prepustila. Slišala sem Davida, kako je korakal po hodniku gor in dol. Takoj ko je odšel, sem se sprostila. Sestra z belo čepico na glavi je zagledala, kot bi stopila z Brueghlove slike. »Obvladajte se,« me je grobo okregala. Vedela sem, da je fantek, še preden so mi povedali. Čudno tiho so bili vsi okrog mene. Velike praznine med običajnim direndajem ob rojstvu otroka. Vprašala sem: »Je vse v redu z njim?« Zdravnik me je utišal: »Ja, ja. Kar malo zaspate.« Ne spomnim se, če sem rekla, da bi ga rada videla. Ko sem se zbudila, se mi je zazdelo, da sem zgubila nekaj dni življenja.

David je prišel samo za par minut. Vse ženske, ki so rodile skupaj z mano, so takrat že dojile. Jaz sem bila edina, ki še zmeraj ni videla svojega otroka. Šla sem vprašat sestre, takrat še nisem ničesar slutila. Mogoče si duša gradi obrambni mehanizem? Prepričevala sem se, da ima otroček samo premajhno težo, da bom zdaj zagledala inkubator in par cevč s posebno prehrano. Nisem bila pripravljena na uglajenega zdravnika, ki je zaprl vrata za mano in rekel: »Vaš otrok ima Downov sindrom!« Nenadoma me je zmrazilo. Rekel je še: »Ne odpeljite ga domov. Najboljše bi bilo, da ga sploh ne vidite. Da se ne bi navezali nanj.« Imel je hladen, brezoseben glas, kot kakšen stroj. »Prizadet je, razumete.« Shrljiva beseda. Šele ko sem opazila Davida, ki je krožil okrog stavbe, so se stvari začele ujemat. Oblila me je zona. Moje prsi so bile prava muka. Retardiran otrok? Meni??? Prav meni? Kot bi se zagledala v okenski šipi in videla izmaličen odsev.

Kar se tiče zdravnikov, je bila stvar preprosta. Genska deformacija. 47 kromosomov namesto 46. Ena sama neznatna ekstenzija in celotna krhka mreža, ki ji rečemo človeško bitje, razpade. Izpolnila sem vprašalnik. Michal Carmel, šestintrideset let, ženska z neuresničeno kariero. Nesojeni Picasso. Ko je tik pred tem, da se bo končno našla, ji pot prekriža nekdo in ji zafura življenje. Zemlja se naenkrat odpre in ti padeš naravnost noter. In nič ne more ustaviti padanja. Samo jaz in to dete. To je tvoje dete, Michal Carmel. Zraslo je v tvojem trebuhu in tega se ne da spremeniti. To je tvoja sramota, tvoja hiba in ne moreš ji pobeigniti.

Zdravnik me je poskušal prepričati. »Rešite se problema.« Niti ni rekel »dojenčka«. »Prekrižajte ga. Zbršite ga. Iz njega nikoli ne bo nič. Retardiran je in to je dokončno. Mi vam hočemo samo najboljše.«

Druge mame so se držale stran od mene. Mučno mi je bilo gledati Davida. Opazila sem, da se ni obril. Zgledal je tako kot takrat, ko mu je umrla sestra. Rekel mi je: »Ljudje mi prihajajo čestitat, jaz pa ne vem, kaj naj rečem. In kaj naj z rožami, ki jih kar naprej pošiljajo?« Ponoči sem vstala iz postelje

in se usedla na tla. Neka ženska je šla po hodniku na nočno dojenje. Naenkrat se je okorajžila in me ogovorila. »To je najbolj logična rešitev,« je rekla, »potegnite črto. Nič ne bo zvedel. Vsem lahko rečete, da je umrl.«

Tiste prve tri dni me je kar naprej preganjala ena sama misel. Mogoče se bo zgodil čudež in bo umrl – kar tako, sam od sebe. O smrti sem razmišljala kot o čudežu.

Tri dni v bolnici in ves čas se mi je v glavi vrtel film z dvojno brzino. Inventura mojih grehov, velikih in majhnih. Zakaj prav jaz? Kaj sem naredila narobe, da sem si zaslužila tako klofuto. Nič slabša nisem od drugih. Pa tudi nič boljša ne. Samo Michal sem. Kdo se je spomnil, da med vsemi ljudmi prav vame uperi puško in sproži?

Naslednji krog. Navsezadnje bo pripravljen še za maraton. Kako si lahko človek izbere v bistvu tako težaško delo brez vsakega cilja? Kakšne vrste kazen je to? Tečeš, tečeš, tečeš in končaš spet tam, kjer si začel. David je stal tam, njegov obraz je bil popolnoma prazen. Rekla sem: »Zakaj nič ne rečeš? Nočem ga videti. Nočem vedeti.« Šepetaje je odgovoril: »Sama se prepričaj.« S stisnjenimi pestmi sem ga začela tolč po prsih. »Bojim se, David. Ti mi povej. Tista stvar, ki sva jo pravkar rodila, kakšna je? Kaj sva zagrešila?« David mi je primazal klofuto. Na licu sem čutila njegovo gorečo dlan. To je bilo prvič in zadnjič, da me je udaril. »Tista stvar! Ti mu rečeš stvar? On je najin sin! Drobčno, nemočno bitje. Vsaj pogledat ga pojdi, preden se odločiš, ali je sploh kaj, kar te veže nanj.«

Stekla sem. Sestra mi je izročila belkasto štruco in rekla: »Vzemite ga.« Stala je blizu. Hotela se je prepričati, ali ne bom naredila česa nepremišljenega. Globoko sem vdihnila in ga pogledala. Na majhnem ploskem obrazu – zlepljene očke, drobna usteca. Nemirno je obračal glavico levo desno, kot bi se upiral mojemu prijemu. Tako zelo plaho. Objela sem ga in potipala novonastalo glavico – posodo, v kateri so tisti njegovi možgani, ki se nikoli ne bojo razvili tako kot pri drugih otrocih. Pod prsti

¹ V izvirniku je protagonistki ime Michal. Zaradi boljše razumljivosti in lažjega pregi-banja smo v uprizoritvi ime Michal zamenjali z imenom Maya, ki je hebrejsko in slovensko. (op. prev.)

sem čutila, kako hitro mu bije srce, kot srce živali, ki se je ujela v past. Njegova ročica je drgetala. Pod puhastimi lasmi se je fontanela ob dihanju vidno spuščala in dvigovala. Moj bog, saj to je človek. Ni moja krivda, tudi moja izbira ne, ampak moj je. Takrat nisem čutila nobene ljubezni do njega, samo nekaj toplega si je utiralo pot na površje in isti trenutek sem opazila, da se je David obril. Otrok je začel jokati in njegov obraz je trznil. Na pogled ni bil lep.

Ko sem šla proti vratom oddelka za novorojenčke, še zmeraj s štručko v roki, je za mano pritekla sestra. »Kam ga pa nesete?« »Dojit,« sem odgovorila. »Yotam je lačen, a ne vidite?« Kar tako, iz neba me je preblisnilo ime: Yotam.

Izpolnila sem formularje za šolo. Kar naprej sem zapisovala to ime: Yotam, Yotam. Rada napišem njegovo ime. Včasih črkam dodam še kakšno risbico in jo zanj tudi pobarvam. Ne bom se pa mogla učiti namesto njega. Mogoče ga ne bi smela zbuditi. Naj spi. Strah me je. Tam zunaj je džungla. David pa kar naprej laufa s tistimi svojimi dolgimi nogami. Nikoli me pa ni vprašal, če bi šla z njim.

Pri obrezovanju je bila samo peščica ljudi. Saj ne, da niswa nikogar povabila, nasprotno. Nihče ni hotel videt dojenčka, razen otrok. Za njih je bil pač samo še en nov dojenček. Yotam je ležal v najini spalnici v isti pleteni košari, ki smo jo imeli že za Talio. Miren in zaspan. Vsakega otroka, ki ga je hotel videt, sem peljala k njemu in vsi so govorili oooo in aaahhh ali prosili, če se lahko igrajo z njegovimi drobnimi prstki. Talia me je šepetaje vprašala, zakaj babica joče. Ne moja babica Erika, ampak Davidova mama. Bila je proti, da povabiva ljudi na obrezovanje. Kakšno sramoto sva povzročila njeni družini, uglednim trgovcem iz Varšave. Michal Carmel je omadeževala dinastijo. Rodila je defektnega princa. Moji starši so bili mrtvi in babica Erika, takrat je bila stara sedeminosedeset let, je bila nepokretna. V njenem domu za ostarele so vsi še zmeraj govorili nemško.

Obiskala sem jo dan pred obrezovanjem in ji povedala resnico. Vedela sem,

da se obreda obrezovanja svojega pravnuka ne bo mogla udeležiti. Nekaj dolgih minut je molčala. Pomislila sem, mogoče me pa ni slišala, ali pa je namenoma preslišala, kar sem ji povedala. Ampak to Eriki Stroheim ni bilo podobno. Nisem mogla uganiti, kaj se ji je pletlo po glavi. Ko je končno le odgovorila, je bil njen glas spokojen. »Otrok je,« je rekla. »Otrok od tam,« in je pokazala v nebo. »In otrok od tu,« in se je dotaknila mojega trebuha. »Imaš zadosti mleka? Daj mu ga, kolikor hoče. To je eden od načinov, kako se mu lahko oddolži.« Pomela sem si oči. Nemški naglas, ki se ga je s tako težavo trudila znebiti, ji je spet udaril ven. »Kakšno ime mu boš dala? Ime je pomembno. Je neke vrste amulet.«

Kako zgleda svet, medtem ko tečeš? Vse gre prehitro. David ne premleva trenutnih podrobnosti. Celo moj obraz je videt kot zamazana packa od črnila.

Obrezovalc (Mohel) je takoj opazil nenavadne poteze. Človek z izkušnjami. Odprl je plenico in zamomljal, ne da bi ga sploh pogledal: »Da ga sploh vzameš domov... da vzgajaš takega otroka... moraš imet pa res jajca...« Jajca?? Kakšna jajca?! Otrpnila sem.

Talia je hotela takoj odpret vsa darila. Medtem ko je brskala po vseh tistih ljubkih majhnih kompletih in klobučkih, je vprašala: »Kaj je prinesla Tamara?« Tamara je moja druga sestrlična. Skupaj sva odrasčali v istem kibucu. Taliji sem rekla, da se Tamara še ni odločila, kaj bi prinesla in da bo darilo kupila naslednji teden. Nisem ji pa povedala, da me je Tamara prestregla na vratih in skesano rekla: »Oprosti, Michal. Nič nisem prinesla. Nisem vedela, kaj take sorte otrok rabi...« Bistra ženska, Tamara. Dobro vzgojena...

Še dolgo potem, ko je bil otrok rojen, je David prelistaval vse mogoče medicinske publikacije, da bi našel kakšno nova odkritja. Občudovala sem njegovo vztrajnost. Napel je vse sile, uporabil vsa sredstva, pošiljal pisma vsem pomembnim raziskovalnim centrom po svetu in spraševal po novih

metodah zdravljenja. Ni mogoče, da tega defekta ne bi dešifrirali in odkrili rešitve zanj, je po navadi rekel. Kako to, da še zmeraj niso iznašli zdravila? No, mogoče se ne trudijo dovolj. Mogoče mislijo, da se osnovnih napak pač ne da popraviti... In vprašanje, če niso česa spregledali... mogoče je za vsem tem kakšna skrita računica...

To, da svoje strahove premaguje s tekom... na koncu od njega ne bo ostalo nič – razen popolne izgorelosti...

Talia je vprašala, zakaj Saul in Rita ne prideta več k nam na obisk. Razložila sem ji, da sta se preselila v Jeruzalem. Še enkrat je vprašala, potem pa je odnehala, kot da bi ju čisto pozabila. Nista bila edina prijatelja, ki sta izginila iz najinega življenja. Z obrezovanja sta se zmazala s telegramom: »Z vami sva!« Nikoli več ju nismo videli.

glasba

Neko jutro sem Yotama odpeljala k babici Eriki v dom. Prosila me je, naj ji ga dam v naročje in naj voziček porinem po hodniku. Drugi stari ljudje so stali ob stenah, medtem ko je ona po sredini paradirala s svojim pravnukom. Prosila me je, če lahko gre sama z Yotamom naprej, brez moje pomoči. Od daleč sem videla, kako ga njene zgrbančene roke nežno trepljajo. Nenadoma sem zaslišala krik. Stekla sem, kar so me nesle noge, v strahu pred najhujšim. A kaj zagledam: oba sedita na vozičku, babica pa vsa navdušena vzklika: »Michal! Michal! Nasmehnil se je! Častna beseda, nasmehnil se je!« Pogledala sem Yotama, mislila sem, da bom videla tisti trzlaj na ustnicah, tisti avtomatični refleks, ampak babica je imela prav. Bilo je, kot bi se odprlo okno v nebo in bi skozi posijala svetloba. Pa so mi rekli, da je otrok otopel, da je to bitje, ki mu ne moreš blizu, ki ima zmeraj masko. Spomnim se, kako mi je zaprlo sapo, kot bi dobila cmok v grlo. Kako sproščeno se je smehljalo! Nasmeh mu je zmehčal neprijetne poteze na obrazu. Nanje smo se do takrat že navadili. Za nas niso bile nič več nekaj neobičajnega, videla pa sem, kako je bilo drugim ljudem neprijetno. Majhne poševne očke, velik jezik,

naprej štrleča spodnja ustnica, težavno govorjenje. Babica Erika ga je ljubkovalno klicala Džingiskan.

In tista njegova čudna dlan z eno samo vodoravno črto, ki nima konca. Yotam ni podooben ne meni, ne Davidu, ne Taliji. Podooben je drugim takim otrokom, kot je sam. Medvedom podobnim otrokom, ki se težko premikajo, kot bi na hrbtu prenašali nek neviden tovor. Vsi imajo enake obrazne poteze, kakor bratje so. Mogoče so pa gostje, bitja z drugega planeta? Ne vem. Pogosto imam take sanje. Hodim po čudnem, neznanem prostoru, po nabrežju reke. Od daleč vidim Yotama, ki se mi bliža. Ampak ne hodi naravno, hodi, kot bi se pozibal. Ko se mi približa, me zagleda in zakliče: »Mami.« Ampak njegov glas ni isti. Nekaj čudno kristalnega je v njem. Naberem nekaj rož in stečem, Yotam teče z mano. Samo da ima oči okrogle, kakor so moje, glavo kodrasto, kakor je Davidova, in da je njegovo telo vitko in gibčno. In naenkrat se približa bregu tiste neznane reke in jaz zavpijem: »Yotam, pazi!« Ampak reka izgine. Zgrabim ga in ko ga tesno držim, se začena spremenjati. Velike okrogle oči se zožijo v poševne reže, kodri se mu zravnavajo in telo postane nerodno. Potem iztegne roko in to je tista čudna roka z eno samo vodoravno črto, ki nima konca...

Naslednje jutro odhitim k njegovi postelji in ga vzamem v naročje, kot bi se mu hotela opravičiti za svoje sanje.

glasba

Zdaj je zunaj že dovolj svetlo, da vidiš, kaj se dogaja v sosednjem stanovanju. Tudi oni gotovo opazujejo nas. Naša okna so si točno nasproti. Kje se skriva David? A ne ve, da opazujem, tako kot babica Erika, pa če je še tako daleč. V tej državi ti je sonce za petami tudi v senci. Če bi živela pred tisoči let, bi bila gotovo predana svečenica v kakšnem sončnem templju. Nekega takega sončnega dne sem se odpravila v enega od zelenih predelov Jeruzalema. Mislila sem slikati pokrajino, pa sem začutila, kako mi vse telo preplavlja lenobnost in sem se prepustila veselju brezdelja. Seveda sem vedela,

da me opazuje budno sončevo oko, ampak si nisem dovolila, da bi me to motilo.

Nekdo me je prekril s senco in me prerezal na pol. Bila sem prelena, da bi odprla oči. Šele ko sem zaslišala šelestenje papirja, sem napol odprla eno veko. Stal je nad mano in mahal z belimi listi papirja. Nasmehnila sem se. Zgledal je kot zvesti suženj, ki me je prišel pahljat. »Vaši so, a ne?« Ko sem se dvignila na komolce, sem opazila, da je bila trava okrog mene posuta z belimi lisami. Vprašala sem ga: »A ste vi mogoče od kakšnih naravovarstvenikov?« »Rešil sem ta poslikane,« je rekel. »Dobri ste. A mogoče rabite model?« To je bil David. V hipu je pobral vse liste in mi jih izročil kot šopek, pa sploh še ni bila pomlad. Še danes pobira moje risbe za mano. Takrat pa sem mislila, da je bil to pač nenavaden način, kako bi se mi približal. Zdaj seveda vem, da je to samo potreba po tem, da so stvari urejene. Nor je na red. Človek, ki si ne dovoli, da bi zgubil nadzor. Tako sem ga spoznala. Udobno sem se namestila na travi, on pa se je zleknil poleg mene. Tri ure so minile, preden sva spet vstala. Čutila sem, kako mi gorijo lica. David se je zasmel: »Sonce te je opeklo samo po eni strani,« je rekel, »kot jabolko, zrelo le na eni polovici.« Mogoče sem to v resnici tudi bila. Ta otrok me je spreobrnil v celega človeka. Prestrašena ga, ampak celega.

Zavidam mu njegov tek, njegovo popolno in celovito sprostitev. Mene pa še zmeraj prizadene, če kdo užali mojega sina. S prstom kažejo na moje okvare. Tudi jaz imam velik jezik in naprej štrlečo spodnjo ustnico.

Gospa Baum si je tudi Talio dobro ogledala, da bi videla, kaj imata z bratom skupnega. »Uboga stvarca...« je nekega dne rekla Taliji. Talia pa, ki je po naravi nesramna, ji je zabrusila nazaj: »Vi ste ,uboga stvarca'. Vi sploh nimate otrok!«

Celo poletje se je mučil s svinčnikom. Poskušal je ovit prste okrog njega, da bi ga vendarle lahko prijel. Hotel je imet kontrolo nad njim. To je bilo zanj težko in enkrat me je vprašal: »Zakaj ljudje pišejo s tako palčko? Zakaj ne pišejo besed, tako kot jih govorijo?«

Kadar se poskuša koncentrirati, se v enakomernem ritmu ziblje naprej in nazaj. Ko dobi zagon, razvije misteriozno valovanje, kot obredno vrtenje, skoraj kot molitev. Neverjetno je, kako se povleče vase, kot kak orientalski menih. Medtem ko razmišlja, zbere svoj celoten sistem, skliče skupaj vse pozabljene celice v svojem telesu. Sprašujem se, ali je to res bebastost? Večina ljudi, ki jih poznam, uporablja samo eno četrtino svojih umskih ali fizičnih sposobnosti. On pa, imbecil, omejenec, črpa vsak gram sebe in se z nadčloveškim naporom trudi, da bi napredoval še za en majhen korak.

So pa nekatere stvari, ki jih naredi brez vsakega truda. Ko riše, ni nobenih omejitev. Njegovi možgani niso vzpostavili preprek, kaj je dovoljeno in kaj ne. Nobenih filtrov ni, ki bi motili njegov notranji gon. Za rojstni dan sva mu kupila štafelaj in nekaj platen. Tri dni se ni premaknil od svojih slik. Rekel je, da dela album za babico Eriko, da se ne bo dolgočasila tam v domu. Prosila sem ga, naj gre spat. Komaj se je še držal na nogah, ampak kar naprej je odpiral nove barve, tubo za tubo. Sredi noči naju je zbudil: »Pridita sem. Takoj! Pridita pogledat, kaj sem naredil!« Prižgala sem luč, da bi ga videla. Fantek v preveliki pižami, od njega pa kaplja barva. Od samega navdušenja je poslikal tudi štafelaj. Kako naj bi bila sploh jezna nanj? David ga je odnesel v posteljo. Nisva mogla zaspāt nazaj. Sedela sva pri njem in ga gledala, kako spi. Ves zvit v svojo čudno pozo. Že prej sva ugotovila, da je narejen iz gume. Kosti tako gibljive kot pri cirkuškem dečku. Lahko si je dal stopalo na uho. Še lase si je popackal z barvo. V sekundi je zaspal. Zdaj, ko se je razburjenje poglobilo, je dihal mirno. Zmeraj se je zvijal in se premetaval med rjuhami. Predstavljam si, da duša ponoči rada pohajkuje in Yotam ima veliko dušo.

Ko je bil prvo noč doma, je Talia vstala, da bi ga šla pogledat. Takrat je bila stara štiri leta. Rekla je, kakšna škoda, da nimamo dveh takih dojenčkov, kot je on... Včeraj je bila zaskrbljena, ko me je vprašala, če bojo v šoli prijazni z njim in če bo moral bit tam čisto sam brez kogar koli od nas iz družine. Od trenutka, ko se je rodil, sva ji razlagala, da je njen bratec drugačen.

Imela je veliko vprašanj in trudila sva se, da sva ji na vsa odgovorila. Nisva hotela, da bi jih začela tajiti. Ni je motilo, da ima on dvakrat več pozornosti od drugih. Enkrat, se spomnim, sta jima na ulici sledila dva smrkvavca in kričala: »Yotam, butec!« »Yotam, butec!« Talia se je obrnila in ju pogledala. Stala sem na drugi strani ceste in nisem razbrala, kaj jima je rekla. Od besa je pobledela in stiskala pesti ob stegna. Yotam je užaljen stopil stran in obrnil hrbet. V trenutku se je zavil v neviden, neprebojen oklep. Ko sta otroka videla, da sta trčila v prazno, sta se umaknila. Tak je, kadar ga kaj prizadene. Zaloputne z vrati in se pogrezne globoko globoko vase. Talia se mu je poskušala približati, pa se sploh ni odzival, kar šel je stran, sam.

pesem

Neko poletje, bila sem še majhna, so me poslali k babici Eriki v Tel Aviv. Cel mesec sem preživela tam in niti minute se nisem dolgočasila. Oboževala sem to mesto: zame je bil to en sam velik zabaviščni park. Prav vse v njem me je očaralo, še celo trgovina s hrano. Vsak dan me je poslala tja po štruco kruha. To je bila težka naloga za deklico iz kibuca, ki še nikoli prej ni bila v trgovini. Majhna špicerija na koncu ulice je imela komaj kaj na zalogi razen nekaj osnovnih živil. Edini zares vznemirljiv predmet v vsem tistem prostoru je bil velikanski steklen kozarec, poln žvečilnih gumijev. Komaj sem odmaknila oči od njega. Kruh je opojno dišal in tako strastno sem zagrizla vanj, da ga je, preden sem se vrnila k babici Eriki, polovica že zmanjkala. Ni se jezila name. Samo smejala se je. Nisem bila edina, ki je prihajala po svež kruh. Veliko otrok je bilo tam. Včasih smo morali vsi čakati, da je pripeljal pekovski tovornjak. Eden od otrok, zmeraj je kupoval po dve štruci, je bil drugačen. Prodajalec mu je zastoj dajal žvečilni gumi. Vsak dan je vprašal tega otroka, kakšno barvo hoče, in otrok je vsak dan rekel, da rumeno. Zmeraj rumeno. Skrbno ga je pospravil v žep in odkorakal s štrucama pod vsako roko eno, kot dve zibajoči se rački.

Otroci so komaj čakali, da so lahko planili nanj. Takoj ko je stopil iz trgovine,

že so ga fehtali za kos kruha. Njihove štruce so ostajale lepo zavite, medtem ko so se požrešno zakadili v njegovi dve. Potem ko so v njiju pustili velikanske luknje, ga je eden od njih vprašal: »Če bi rad, da smo tvoji prijatelji, nam daj svoj čigumi.«

Ščasoma sem opazila, da so se izmenjevali. Vsak dan je drug otrok dobil rumeno žvečilko. To je trajalo in trajalo, jaz pa živi duši nisem črhnila. Nekega dne je v trgovino prišla njegova mama. Bila je majhna ženska in že precej v letih. Sploh ni bila podobna mami. Šla je k otrokom in rekla: »Zakaj mu to delate? Govorite mu, da ste njegovi prijatelji. Vsak dan pride domov s kruhom, polnim lukenj, in jaz se jezim nanj. On pa si izmišljuje, da jih je naredil sam. Ščiti vas. A sploh veste, kaj bi dal, da bi imel kakšnega prijatelja?« Otroci so od sramote sklonili glave in niso odgovorili.

Naslednji dan je bil zadnji dan mojega obiska pri babici Eriki. Še zadnjikrat sem šla po kruh. Zamujala sem in fant je že stal tam. Njegovi štruci sta bili nedotaknjeni, ampak deček, ki je bil na vrsti, je stopil iz gručice, šel do njega in čudni fant mu je izročil žvečilko. Ko so me videli, da jih opazujem, so zavpili: »Zakaj si tako firbčna? Saj sploh nisi od tu!« To je bilo prvič, da sem videla retardirano osebo. In vprašanje, ki mi ga je takrat postavila babica Erika, sem odnesla s sabo domov. Vprašala me je: »In kaj si ti naredila?«

Kadarkoli me zdaj Yotam prosi za kos kruha, ga odrežem pazljivo in skrbno kot tehnična risarka, samo da tisti spomin ne bi priplaval na površje. Ampak čudni fantek od takrat me kar naprej obiskuje, ujame me nepravilno in jaz se zdrznem.

Ne bom ga zbudila. Ne danes. Jutri bo tudi v redu. Ampak če si pa tako zelo želi. Tako spontano. Sprejemati stvari take, kot so. Brez vprašanj.

Celo poletje sva pričakovala, da bo kaj vprašal. In presenečena sva bila, da nikoli ni. Pa sva kar pustila. Brez pripomb je opazoval Talio, kako temeljito se je pripravljala na naslednje šolsko leto. Kupila mu je darilo – peresnico v obliki dabldekerja in zavojček

dišečih radirk. Sva že mislila, da sploh ne bo nič vprašal. Vsak večer pred spanjem je vzel radirke iz peresnice in jih postrojil v vrsto, postavljaj in prestavljaj jih je – cela proizvodnja. Tako je bil zatopljen v svojo početje, da se mu je čelo čisto nagubalo. Človek bi mislil, da se ukvarja s kakšnim izvirnim izumom, kako spremeniti človeško raso.

Včeraj zvečer sem pripravljala Talijino šolsko uniformo. Mislila sem, da je Yotam pod tušem. Ko sem se vračala po hodniku, sem ga zagledala. Potiskal je roke v rokave njene srajce. Narobe obrnjene. Rokava sta mahedrala spredaj kot slonova rilca. Vsake toliko sta se zapletla.

Mislila sem, da me ne vidi, ampak s svojimi izostrenimi čuti bi bil z lahkoto kak Indijanec. Govoril je, kot bi se pogovarjal sam s sabo: »Zakaj tudi jaz ne grem v Talijino šolo?« Rekla sem mu: »Ti greš v posebno šolo. Drugačno.« Vztrajal je: »Zakaj v drugačno?« »Zato ker nisi tak kot drugi. Skoraj enak, ampak malo drugačen.« »In bom v razredu z drugimi otroki, ki so ,drugačni'«?

Hotela sem mu potegniti roko iz rokava, pa jo je še močneje potisnil noter. »Kako sem drugačen?« »Počasneje delaš stvari,« sem mu razložila. Končno se mi je posrečilo, da sem ga rešila iz srajce. Roki sta se mu osvobodili. Objel me je in začutila sem, kako ga po hrbtu obliva mrzel pot.

Naj v miru spi. Kdo ve, kaj ga čaka tam, kamor ga pošiljam. Tam bojo vsi tisti tuji ljudje. Tam bo izgubljen. Nisem junakinja. Včasih tudi jaz zgubim živce. Z njim ni lahko. Celo ko je z mano, se včasih popolnoma ogradi. Jaz pa se trudim priti do njega. Močno ga tresem in prosim: »Spusti me k sebi!«

Ne morem pozabit trenutka, ko sem ga ujela, da je brskal po Talijini šolski torbi. To je bilo enkrat v tistih dneh. David je bil na sodišču nekje na jugu, branil je nekega pankerja, ki je bil kar naprej v težavah, jaz pa sem bila utrjena in razdražljiva. Yotam je stal v sobi in brskal po odprti šolski torbi. Instinktivno sem ga odrinila. Zavpil je, ni zares zajokal. Videla sem, da nekaj skriva za hrbtom. Poskušal je nekaj reč, ampak je iz sebe spravil

samo nerodno grgranje. Pograbila sem torbo. »To je Talijino. Da se je ne dotakneš več.« Naenkrat se je izza hrbta prikazala roka in v njej je bilo nekaj belega in šumečega. »Za Talio je. Hotel sem jo presenetit.« Njegove besede so bile popolnoma razločne. List je zmečkal v kepo in jo brcnil pod posteljo. Hotela sem ga objet, se mu opravičit, pa je bil že ves pod odejo. Splazila sem se pod posteljo in potegnila ven risbo. Bila je vsa zmečkana in na koncu tudi malo strgana. Porinila sem jo pod odejo, ampak Yotam je ni hotel vzeti. Še sama sem zlezla pod odejo in rekla: »Yotam, žal mi je. Prosim, oprostí mi.« Obrnil mi je hrbet in rekel v steno: »Ko si jezna, zglejdaš tako kot tvoja sestrična Tamara.«

»Se spomniš, kaj se je zgodilo takrat na novoletni dan?« Obrnil se je k meni in me končno objel. Tamara se je prikazala točno v trenutku, ko smo jemali novo sliko s štafelaja. Yotam je delal novoletna darila za vse nas. Slikal je posebno sliko za babico Eriko, ko je Talia odprla vrata. »Yotam in mami sta zasedena,« je rekla. »A lahko prideš kdaj drugič?« Nisva opazila, ko je Tamara vstopila v sobo. Yotam se je ozrl k njej in se ji nasmehnul: »Ti je všeč tale? Podarim ti jo, če želiš.« Bežno ga je pogledala. Rekla je meni, kot da njega sploh ne bi bilo. »To si ti naslikala, ne?«

To je bila kaplja čez rob. Pograbila sem najbližji čopič in ga zabrisala naravnost vanjo. Potem pa še tubo barve. Hotela sem jo zadet naravnost v obraz. Barva se je razlila in Tamara je zavreščala. Yotam je stal tam, ves zaprepačen. »Kaj ti pa je?« je zavpila. »Samo kompliment sem ti dala. Mislim, da zelo dobro obvladuješ ta problem...«

Nihče drug nima tega daru – da ljubi scela in najgloblje. On pa tako radodarno ponuja svojo dušo, da me postane sram. Uživa v njej, požirava jo – njemu pa je nikoli ne zmanjka. On ne ve, kaj je to hinavščina ali prebrisanost. Način, kako me gleda, ko po telefonu komu rečem, da Davida ni doma, v resnici pa spi. Zardim ob Yotamovem očitku. Kot da bi kaj ukradla. Kako pogosto začutiva, da sva v neposrednem stiku z njegovo dušo. Verjetno se on kesa za najine pregrehe.

Teci, David, kar teci! Misliš, da ti uspeva pobegniti pred ignoranco in predsodki. Ampak tudi oni imajo dolge noge – daljše od tvojih. Za petami ti bojo, dokler te ne ujamemo. Nisi najhitrejši tekač na svetu. Ustavlja se ob robu ceste, se usede in šteje avtomobile. To je naučil tudi Yotama na dolgih vožnjah, da se ne bi dolgočasil. Pride do pet in začne od začetka. Števila šest še ne zna.

David je prve dni počitnic porabil za to, da ga je učil, kako napiše svoje ime. Včeraj smo na štafelaj obesili ta list. Yotam Carmel. Črke so bile nekako krive, ampak še kar razločne. Jaz sem jih brez težav prebrala. Talia pa ne. Rekla je, da je izumil svojo lastno pisavo, in dodala, da bi tudi ona rada izumila kakšno skrivno črko. Jezik, ki ga nihče drug ne bi mogel razumeti.

Ne glede na to, kako zelo se trudim, popolnoma razumela ga nikoli ne bom. Drugi ljudje se niti ne trudijo. Spomnim se, kako je Yotam neko jutro sedel na preprogi, obdan s celim konvojem avtomobilčkov, raznašalec iz supermarketa pa mu je stal nasproti. Fant ga je pogledal in me vprašal: »Kaj je pa narobe z njim, gospa? A je bolan ali kaj?« Yotam je izstrelil: »Ne bodi trapast!« Raznašalec se je poigral z napitnico, ki sem mu jo dala, rahlo nelagodno mu je bilo, ampak radovednost ga je na koncu le premagala: »No ... kaj pa je potem on?« Hotela sem odgovoriti, ampak Yotam je bil hitrejši: »Jaz? Jaz? Jaz sem ... samo fantek.«

Tudi ko bo starec, ga bojo ljudje dojemali kot fantka. Fantek za vedno. Ampak nihče ga ne bo primerjal s Petrom Panom. Strah me je, da bi umrla pred njim in ga pustila čisto samega. V moji najhujši mori on sam samcat brodi po tisti neprijazni reki, se opira na palico, se dotika grmovja, išče koga, ki bi mu pokazal pot. Mene pa ni tam. In z vsakim naslednjim korakom se mu obraz še bolj zguba. Tako zelo zguba, da kmalu ne razločiš več oči. Njegovo telo se bo z leti postaralo. Postal bo fantek z belimi lasmi in z eno lastnostjo, ki se ne bo nikoli spremenila: objameš ga in on je srečen. Njegova nedolžnost je neskončna. Ko se človek z minskega polja tam zunaj vrne k njemu, je to čista spokojnost. Yotam zna zmeraj

takoj prebrat, kdo ga ima rad in komu je neprijetno. Lahko da je retardiran, ampak ima uvid in občutljivost, ki ju ne znamo zmeraj ceniti.

Tisti večer, ko sem se končno spravila obesiti Talijino uniformo, se je sam zase zasmel. Vprašala sem ga: »Kaj pa je tako smešnega?« In je odgovoril: Spomnil sem se Tamare. A še veš, kako si vrgla vanjo vse tiste barve? Zeleno si mi vso porabila, tako da sem moral liste pobarvati oranžno. A je v resnici taka stvar, kot so oranžni listi?«

»Ja,« sem rekla. »Ko se posušijo, preden odpadejo z drevesa.« Šel je k oknu, pogledal ven in trezno pripomnil: »Misliš, ko umrejo ...«

glasba

Sosedje so me zmeraj obvestili, ob kateri uri je šel David zdoma in do katere ulice je prišel. Enkrat me je gospod Baum informiral, da je prišel celo do plaže. Spremljajo nas. Mislijo, da je Yotam grožnja. Mučijo me strahovi, da bo prepuščen na milost in nemilost drugih. Da bo živa tarča. Moj sin je. Profesor pač nikoli ne bo. In kaj potem? Tudi jaz ne bom nikoli Picasso. Zona me oblije po hrbtu, ko si predstavljam vse tiste moške, ki se ne bodo hoteli poročiti s Talio. »Retardiranega brata imaš? O, ne! A je to dedno?« In Yotam me sprašuje, če mu bom kdaj naredila bratca, ki bo tak kot on, ne tak kot Talia... Yotamu ni treba nositi palice z oslovsko glavo, da bi ga prepoznali in zbadali. Svet je poln ljudi, ki so ali zlobni ali popolnoma nevedni. Šparta še ni padla. Ljudje še zmeraj s pomilovanjem gledajo na nekoga, ki je šibek. In še zmeraj ga prej ali slej pahnejo čez previs. Družba potrebuje znanstvenike, ne tistih, ki niti sebi niso kos.

Gospa Baum bo šla zmeraj na drugo stran ceste, pa tudi če bo še tisoč let naša sosedka. Nobeni veliki junaki nismo. Nič posebnega. Povprečna družina. Nobenih stez slave. Razen tega, da nam je komaj slišen glas iz globin tesno zalepljene škatle prišepnil, naj ignoriramo vse učene svetovalce in naj svojega otroka vzamemo domov. Nikoli se niti zavedala nisem, da taka škatla v naši

duši sploh obstaja – v nujnih primerih. Zaprt račun, za katerega sploh ne veš. Večina ljudi ga nikoli ne uporabi. Zapreš oči in izgine.

Nekoč bom tudi jaz tekla. Ne zjutraj. Mogoče pozno zvečer. David se bo zbudil in zaskrbljeno ugotovil, da me ni v postelji. In ob jutranji zarji me bo mogoče opazil, kako tečem poleg njega. Babica Erika je rekla, da je to edina stvar, ki jo pogreša: da bi šla peš, kamor bi hotela in kadar bi hotela. Rekla je tudi, da je srečna, da še zmeraj sliši in vidi. In rekla je, da je neverjetno, koliko zvokov je na tem svetu.

V Angliji sem šla neko soboto v cerkev. Davida sem prosila, naj me počaka zunaj. Tam čisto na koncu, na pevskem koru so stali in peli. Vsi so bili retardirani. Takoj jih prepoznaš. Pogled na odrasle retardirane ljudi je nekaj, kar težko sprejmeš. Nekdo je moral zbrat vsa tista nesrečna bitja, da mu zapojejo. In so peli, tako vzneseeno, da je težko opisat. Oddajali so tak sijaj, da je njihova deformiranost enostavno izgnil. Kot ptice pevke v neposredni povezavi z nebese – kot nebeški zbor. Dokler na ustnicah nisem začutila slanega okusa, se sploh nisem zavedala, da jočem. David je stal pri vhodu in žarek svetlobe se je dotaknil njegovega obraza.

glasba

En teden, preden je babica Erika umrla, me je prosila, če ji pripeljem Yotama. Kar direktno mi je povedala: »Rada bi se poslovila od njega.« Z babico Eriko ni bilo dobro češenj zobat. Uredila sem ga kot za kakšen obred. Izbrala sva najboljše obleke. Roke so se mi tresle in Yotam, s tistimi svojimi čuti, me je zgrabil za zapestje in rekel, kot bi me samo dražil: »Mami, ti si list.«

Čakala naju je zunaj na vozičku. Vem, koliko napora jo je stalo, da je njemu na ljubo zgledala enako kot zmeraj. Njeno telo ni več funkcioniralo. Tožila je, da ji popušča vid. Sestre je prosila, če ji uredijo frizuro in ji belo kito spnejo okrog glave. Ponavadi se je zapodil k njej in ji skočil v naročje. Potem sta jo v vozičku mahnila po svoje in Yotam je tulil vruum, vruum. Tokrat je šel

k njej previdno. Prosila me je, če se lahko umaknem in ju pustim sama. Nisem razbrala, o čem sta se pogovarjala. Videla sem samo njene ustnice, ki so se premikale in izraz osuplosti, ki mu je prežemal obraz. Potem ji je položil glavo na kolena, ona pa ga je objela s svojima uvelima, suhljatima rokama.

Usedla sem se na tla pod drevo in si objela kolena. Naenkrat sem se spomnila svoje nosečnosti. Težek tovor pred tabo ti preprečuje, da bi videl lastna stopala. In telo – to tvoje domače, banalno telo, ki ga tako dobro poznaš... in vendar, kako malo nam Veliki stvarnik dopusti vedeti. Na najmanjši zaplet nisem pomislila. Tukaj, v najbližjem možnem prostoru, so se dogajale dramatične spremembe, jaz pa nisem čutila ničesar.

Yotam in babica Erika sta se objela. Oči so me zaskelele. Zlila sta se v eno bitje. Na špice vozička so se ujeli sončni žarki in pošiljali slepeče lise na vse strani.

Ta zgodba nima konca. Davidovi starši se niso nikoli sprijaznili z njo. Enkrat sem po naključju slišala nekoga, ki je vprašal Davidovo mamo, koliko vnukov ima, ona pa je odgovorila: »Enega... in pol.«

Ta polovica je srčika mojega bivanja. Tako zelo me spominja na babico Eriko, da me kar zmrazi. Kot da bi za sabo pustila nekoga, ki jo nadomešča. Zapustila nas je in vendar nas ni zapustila. Dokler je bila ob meni, se nisem zavedala, kako zelo ji je podoben.

Noč je mimo. Jutro je že visoko. Mogoče sem pa res spala in sem se pravkar zbudila. Konec koncev ni pomembno, kako dolgo podaljšuješ noč; na koncu svetloba zmeraj posije skozi. Zdaj bo on na vrsti. Tudi David prihaja. Slišim njegove korake na stopnišču. Lahne korake, kot da se tam zunaj sploh ni utrudil. David je rekel, da ga bo pospremil v šolo in počakal pri vrtnih vratih. Mogoče bo šel pa teč, medtem ko ga bo čakal.

Dokler bova živa, ga bova čakala pri vrtnih vratih. Prikazal se bo s šolsko torbo, ki mu bo poskakovala na hrbtu – še neuničena. Fantek z veliko šolsko torbo. Zunanji svet ga pričakuje – divji in sovražen. Zdaj

že vem, da imamo tudi mi poševne oči in bebave izraze na obrazu, ampak k sreči so skrbno skriti...

Na poti domov od babice Erike ni niti črhnul. Poskušala sem kaj izbežat iz njega, pa me ni spustil blizu. Nisem hotela silit vanj z vprašanji, o čem sta se pogovarjala ali kako mu je razložila, da se ne bosta nikoli več videla. Preden sem parkirala, je končno spregovoril: »Mami, babica mi je povedala, da ko umreš, tvoje telo izgine. Roke izginejo, obraz izgine in tudi oči. In srce in vse tisto noter. Ampak tvoja duša... a veš, kaj se zgodi z dušo, mami? Spremeni se v prosojno ptico.«

konec

Manca Ogorevc

44

GLEDALIŠČE CELJE

45

VEČNI OTROK

PRVIČ V GLEDALIŠČU CELJE

YONATAN ESTERKIN

režiser

Rojen leta 1981 v Izraelu. Študiral je politične znanosti in filozofijo, v magistrskem študiju se je osredotočil na gledališko režijo. Že petnajst let se posveča režiji, prevajanju, poučevanju in pisanju.

Leta 2014 je bil predstavnik Izraela na festivalu Theatertreffen v Berlinu, leto pozneje pa hospitant v gledališču Gorki.

Režira v najpomembnejših izraelskih gledališčih, kot so Cameri in Yiddish v Tel Avivu, Mestno gledališče Haifa... Poučuje in režira tudi na igralski akademiji Nissan Nativ v Tel Avivu.

Njegove najpomembnejše režije so: Ibse-
nov *Sovražnik ljudstva*, Levinova igra *Yakobi in Leidental* (obe v gledališču Cameri v Tel Avivu), Neilsonova drama *Zašita* in avtorski projekt za otroke *Kaj je Tamerjeva zgodba?* (obe v Mestnem gledališču Haifa), Williamsova *Steklena menažerija*, Strindbergova *Gospodična Julija* (obe v gledališču Library), *Igralec in Nekateri so za vroče* (obe v gledališču Yiddish v Tel Avivu), drami Matjaža Zupančiča *Hodnik* in *Vladimir* ter *5.fantkov.si* Simone Semenič (akademija Beit zvi), Brucknerjeva igra

Bolezen mladosti (akademija Nissan Nativ) in mnoge druge.

V Sloveniji je režiral uspešno *Judovski pes* v produkciji Prešernovega gledališča Kranj in Mini teatra, ki je gostovala na številnih festivalih po svetu in dobila več nagrad (ZDA, Rusija, Bolgarija, Indija, Izrael, Češka...).

DR. NOAH CHARNEY

lektor za angleški jezik

Rojen leta 1979 v Združenih državah Amerike. Je uspešen ameriški pisatelj in profesor zgodovine umetnosti, ki že nekaj let živi v Sloveniji. Odraščal je v New Havnu, postdiplomski študij je opravljal na inštitutu Courtauld in nato še na univerzi v Cambridgeu, kjer si je za doktorsko disertacijo izbral temo o kraji umetnin. Doktorski študij je nato končal na Univerzi v Ljubljani z nalogo o delu in življenju Jožeta Plečnika. Je avtor trinajstih knjig, nekatere so prodajne uspešnice po svetu in pri nas (roman *Tat umetnin* je bil preveden kar v sedemnajst jezikov; *Slovenologija*, zbirka esejev o njegovem življenju v Sloveniji, ki jo imenuje »najboljša država na svetu«, se je v šestih mesecih prodala v več kot tri tisoč izvodih v Sloveniji). Biografija Jožeta Plečnika *Večni arhitekt* je bila tako nominirana za slovensko književno nagrado knjiga leta in zmagala v kategoriji *publikacije* kot najboljša knjiga na Arhitekturnem bienalu v Novem Sadu v Srbiji.

Redno piše za pomembne časopise, kot sta The Guardian in The Washington Post.

Svojo pisateljsko kariero je začel kot dramatik, kjer je že na fakulteti prejel nagrado The Horizons South Young Playwrights Competition.

Z Brankom Đurićem piše tudi scenarije za serije na HBO Europe in končuje svojo naslednjo knjigo o Sloveniji z naslovom *Zvezdologija*.

Manca Ogorevc

Johanna Spyri HEIDI

Švicarska pisateljica Johanna Spyri (1827–1901) se je začela s pisanjem ukvarjati dokaj pozno, ko je dopolnila štirideset let, do takrat pa se je, kot se je spodobilo za tiste čase, ukvarjala z vzgojo sina. Klasični roman mladinske literature *Heidi* je izšel leta 1881 s podnaslovom *Za otroke in tiste, ki imajo otroke radi*.

Heidi je sirota in po smrti staršev živi s teto Deto. Ko se teti ponudi dobro plačana služba v mestu, odpelje Heidi k Dedu na Planino. Skrivnostni Ded s svojim samotarskim načinom življenja buri domišljijo vaščanov, v resnici pa je tudi on osamljen in nesrečen. Umaknil se je v življenje visoko v gorah, kjer živi povezan z naravo.

Ded in Heidi se hitro navežeta, drug v drugem najdeta družino in ljubezen, po kateri sta hrepenela. Heidi se zaljubi v naravo, kjer se popolnoma osvobodi. Ded jo uči življenja z naravo, jo pri njenih raziskovanjih spodbuja in vzgaja v samostojno bitje. Heidi na Planini spozna tudi prijatelja Petra. Nekega dne se nenapovedano vrne teta Deta in odpelje Heidi v mesto za družabnico bolni Klari.

Heidi življenje v mestu ni všeč, saj je polno pravil in omejitev, ki jih pooseblja varuška, gospodična Rottenmeier. Klara živi pod budnim očesom varuške, ki je preveč zaščitniška

in ji ničesar ne dovoli. Klarin oče se do hčerke vede, kot da je na smrt bolna, in beži v delo. Prav zaščitniški odnos je tisto, kar iz Klare naredi invalidko. Živi v svetu samih prepo-

predstava za otroke	vedi, ki naj
krstna uprizoritev	bi jo obvarovale, v resnici
avtorica	pa ji škodujejo.
dramatizacije	Heidi je Klarino
Tatjana Doma	nasprotje,
režiserka	je svobodomiselna,
Ivana Djilas	uporniška,
premiera	vedoželjna
septembra 2019	

in vztrajna. Ravno s svojim upornim in svobodomiselnim duhom spodbudi Klaro, da začne živeti.

Heidi je zgodba o svobodi, ki jo lahko občutimo le v naravi, o sproščenosti, ki jo človek najde v povezanosti z naravo, o uporništvu, vztrajnosti in pogumu, ki so gonilo življenjskih sprememb. Je zgodba o ljubezni in moči ljubezni in priča o tem, da so družina ljudje, ki se imajo radi, si pomagajo in skrbijo drug za drugega, ne glede na to, koliko članov jo sestavlja. Je zgodba o dveh različnih principih vzgoje, o vzgoji, ki otroka spodbuja, da postane samostojno in odgovorno bitje, čeprav je pot do tja včasih boleča, in vzgoji, ki otroka ščiti do te mere, da iz njega naredi psihičnega in fizičnega invalida.

Nava Semel

THE CHILD BEHIND THE EYES

הילד מאחורי העיניים

SMALL
STAGE

Monodrama

First Slovenian production

English opening
7 September 2019

Slovenian opening
13 September 2019

Translator
ALJA PREDAN

Director, Set and Costume Designer
YONATAN ESTERKIN

Dramaturg
TINA KOSI

Composer
ANŽE ČATER

Video and Animation
ROK PREDIN

Language Consultant
JOŽE VOLK

English Language Consultant
NOAH CHARNEY

Lighting Designers
YONATAN ESTERKIN
UROŠ GORJANC

Video Projection Designer
UROŠ GORJANC

Cast

Maya
MANCA OGOREVC

Music used in the production includes also:

El male rachamin (a Jewish prayer for the departed),
Hava nagila (a Jewish folk song),
Yalduti hashniya (Matti Caspi, Ehud Manor),
Fool on the Hill (The Beatles),
Instant Karma (John Lennon),
Sancta Maria (Johannes Schweitzer).

Instant Karma and *Sancta Maria* are performed by the Chamber Vocal Group of the Celje-Center Grammar School.

Stage Manager
ANŽE ČATER

Lighting and Video Projection Master
UROŠ GORJANC

Sound Master
DRAGO RADAKOVIĆ

Front-of-house Manager
DAVID VITEZ

Make-up Designers
MARJANA SUMRAK
ANDREJA VESELAK PAVLIČ

Wardrobe Masters
MELITA TROJAR
MOJCA PANIČ

Props Master
MANJA VADLA

Head of Construction
GREGOR PRAH

Nava Semel (1954–2017) is considered one of the most successful Israeli as well as internationally renowned writers, playwrights, librettists and translators. Her novels were translated into several foreign languages. As a writer she won many awards. In 1996, she received the Israeli Prime Minister's Award for Literature, as well as the Women Writers of the Mediterranean Award in France (1994). In 2007 she was lauded »The Women of the Year in Literature of the City of Tel Aviv«.

The Child Behind the Eyes was written in 1986. It presents a monologue of a woman who, without knowing, gave birth to a baby with Down's syndrome. She has a happy marriage; her four-year-old firstborn girl is healthy. The birth of a boy with Down's syndrome changes her family life completely. Maya is telling her story on the eve of her son Yotam's first school day. This is a moment when she will have to release him from the safe shelter of the family into the world of independence and cruelty, captured in the attitude of the healthy to the mentally challenged.

The world outside the family is cruel and unyielding. Some of their friends abandon the family for good, the others distance themselves, the neighbours are dismayed and cross the street hastily when they see the boy; few are ready to embrace him and come to terms with the fact that the child is handicapped and

different on the outside, while being genuinely gentle and warm, exactly the same as healthy people. Embarrassed to call him by his first name, they prefer referring to him as »that child«. Similarly, his father David (and Maya's husband) shuts himself off egotistically, devoting his spare time to running, thereby overcoming his discomfort. It was the recently departed Maya's grandma who managed to establish an authentic and sincere relation with her great grandson.

With the first school day approaching, the boy's mother is determined to spare her six-year-old son from future embarrassment, ridicule and injustice, awaiting him on his way to adulthood. This, alas, is her wishful thinking, while reality proves to be different.

The play premiered in 1987 at the Haifa Municipal Theatre where it ran for as many as eleven years, totaling more than one thousand repeat performances. In 1988, it won the Play of the Year Award which was followed by the Best Production of the Year in 1989. For many years, it remained a staple feature of the repertoire of various theatres internationally, as well as a feature play at many radio stations. In Austria, it won the best radio play award. It was staged in Austria, Belgium, France, Romania, Italy, the USA, Poland, Ireland, Czech Republic, Norway, the Netherlands. Significantly, it was performed in Arabic in Israel in 2006.

GLEDALIŠČE CELJE

SPONZORJI IN PARTNERJI V SEZONI 2019/20

glavni medijski
pokrovitelj

VEČER

generalni radijski
pokrovitelj

ŠTAJERSKIVAL
radio melega srca

partnerji

 BERNARD

citycenter
Vse najboljše

televizija celje

mediaspeed

kavarna
Pri Nejc

 SVET KNJIGE

Alpina

Artoptika

Broadway NYC Fashion

Caffe studio

Lekarna Apoteka pri teatru

Mladinska knjiga Celje

Osrednja knjižnica Celje

Pekarna Geršak

Turistično informacijski
center Celje

Z vašo pomočjo smo še uspešnejši. Hvala!

Gledališki list

letnik 69, sezona 2019/20
številka 1

izdajatelj
SLOVENSKO LJUDSKO
GLEDALIŠČE CELJE

za izdajatelja
MAG. TINA KOSI

urednica
ALJA PREDAN

lektor
JOŽE VOLK

fotografi
UROŠ HOČEVAR
(fotografije z vaje)

JAKA BABNIK
(naslovni motiv)

ROMAN ŠIPIĆ/DELO
(str. 8, 47)

URŠKA CHARNEY
(str. 48)

prevajalka v angleščino
TINA MAHKOTA

oblikovalca
ANJA DELBELLO
in ALJAŽ VESEL / AA

ilustrator
DAVID KRANČAN

avtor črkovnih vrst
FLORIAN RUNGE

tisk
GRAFIKA GRACER

naklada
400 IZVODOV

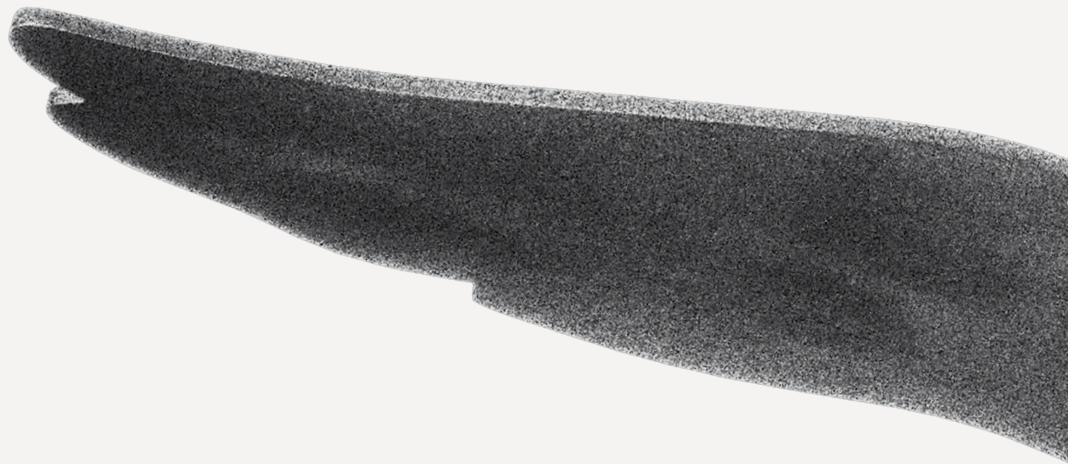
Cena te številke
je 2 EUR.

Na podlagi 1. odstavka
94. člena ZDDV-1 DDV
ni obračunan.

Vse pravice pridržane.

Celje, Slovenija
september 2019

SEZONA 2019/20

WWW.SLG-CE.SI